

Tisdagen den 28 oktober

Kl. 16.00

---

*Om åtgärder för att
trygga inhemsk
produktion av skor*

§ 1 Justerades protokollet för den 17 innevarande månad.

§ 2 Om åtgärder för att trygga inhemsk produktion av skor

Herr handelsministern FELDT erhöll ordet för att besvara herr *Anderssons* i Örebro (fp) den 15 oktober anmälda interpellation, 1975/76:8, till herr industriministern, och anförde:

Herr talman! Herr Andersson i Örebro har frågat industriministern vilka åtgärder regeringen kommer att vidta för att trygga en inhemsk produktion av skor.

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

En tillfredsställande försörjningsberedskap är en förutsättning för att våra säkerhetspolitiska mål skall kunna uppnås. Försörjningen med kläder och skor är helt naturligt av särskild vikt för vårt samhälle vid krig och avspärning.

Av försörjningspolitiska skäl har redan vissa handelspolitiska åtgärder vidtagits för att begränsa den svenska importen av beklädnadsvaror från en del länder, framför allt då det gäller lågprisimporten. Vidare har olika interna insatser gjorts för att stärka försörjningsberedskapen.

På skoområdet sker detta främst genom ett program för stimulansåtgärder inom bl. a. sko- och garveriindustrierna i form av avskrivningslån m. m. Dessutom samordnas den statliga upphandlingen på skoområdet genom överstyrelsen för ekonomiskt försvar. Jag kan nämna att regeringen nyligen beslutat att bl. a. även produkter från garveriindustrin tas med i detta system.

Trots de åtgärder jag här nämnt är läget för den svenska skoindustrin mycket bekymmersamt. Utvecklingen under 1960- och 1970-talen – framför allt en kraftigt stigande import – har lett till en betydande minskning av antalet tillverkande enheter inom skoindustrin. Parallellt härmed har antalet sysselsatta inom branschen kraftigt gått ned. År 1960 var således antalet sysselsatta 9 500 och i juli 1975 mindre än 3 000.

Denna utveckling har lett till att den svenska kapaciteten för produktion av skor i dag inte ger tillräckliga garantier för vår självförsörjning under en längre tids avspärning. En fortsatt nedgång i produktionskapaciteten kan inte accepteras från försörjningssynpunkt.

Regeringen har därför funnit det nödvändigt att begränsa importen i fråga om skor av läder och plast samt gummistövlar. Begränsningen kommer att avse importen från alla länder gentemot vilka en begränsning

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om åtgärder för att
trygga inhemsk
produktion av skor*

inte redan föreligger. Den skall gälla från början av november i år. Begränsningsnivåer och övriga villkor kommer att fastställas av kommerskollegium.

I övrigt hänvisar jag till den proposition med förslag till åtgärder för försörjningsberedskapen på beklädnadsområdet m. m. som regeringen i dag har överlämnat till riksdagen.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Jag får tacka statsrådet för svaret på min interpellation.

Jag kan väl i stort instämma i den bedömning som statsrådet har gjort när det gäller den svenska skoindustrin. Men jag vet att läget är betydligt kärvare än vad som framkommer av det svar statsrådet givit mig, och det av speciella orsaker som jag skall återkomma till senare i mitt inlägg.

Alla vi som följt skoindustrins nedgång har väl vetat att vi skulle komma i den situationen att vi från försörjningssynpunkt inte skulle ha tillfredsställande beredskap vid en avspärrning. Det är klart att jag har ett speciellt intresse för detta då jag är från en skostad, som under åren sett den ena fabriken efter den andra läggas ned. På tio år har ungefär 100 skofabriker försvunnit här i landet.

Det här problemet har inte varit främmande för regeringen under hela denna tidsperiod. Importen har fått svälla ut och den svenska skoindustrin har av kända orsaker inte kunnat hävda sig, bl. a. på grund av sitt höga kostnadsläge. Några av de här synpunkterna har ju också statsrådet pekat på i sitt svar.

Regeringen har tidigare föreslagit och igångsatt åtgärder inom skoindustrin för att stimulera branschen. Det har gällt strukturstöd på olika sätt till maskininvesteringar och det har varit exportstöd. Men alla vi som intresserar oss för skoindustrin vet att detta inte haft någon påtaglig effekt, utan nedgången har fortsatt. Därför är i dag den svenska kapaciteten i fråga om produktion av läderskor inte tillräcklig. Den kan inte garantera oss en tillräcklig försörjning under en längre tids avspärrning. Jag vill instämma i vad statsrådet säger om att en fortsatt nedgång inte är acceptabel från försörjningssynpunkt. Där delar jag den uppfattning som kommit till uttryck i statsrådets svar: försörjningssynpunkten är utomordentlig viktig.

När det gäller åtgärdsprogrammet redovisar statsrådet i svaret att det varit nödvändigt att begränsa importen av läderskor, plastskor och gummistövlar. Jag förstår att detta att införa importbegränsningar är en mycket besvärlig avvägningsfråga. Vi har ju tidigare begränsat importen av gummistövlar från bl. a. Sydkorea, Taiwan och Malaysia. Det var en mycket kraftig nedskärning av importen från Taiwan förra året – om jag inte minns fel från 700 000 till 350 000 par. Det ansågs vara nödvändigt för att den svenska produktionen av gummistövlar skulle kunna fortsätta.

När det gäller begränsningsnivåerna och övriga villkor skall ju kommerskollegium senare framlägga förslag.

Detta med begränsningar av importen är naturligtvis någonting nytt

för svensk handelspolitik. Man kan väl nästan säga att det är en vändpunkt i vår handelspolitik. Kommerskollegium har ju inte varit så tilltalat av detta utan har avstyrkt importbegränsningar. Men det är naturligtvis en avvägningsfråga om sådana importbegränsningar skall kunna medverka till att vi kan behålla en läderskoindustri här i landet.

Jag sade i min interpellation, och jag tror att den uppfattningen delas av många, att 1975 kommer att bli ett ödesår för svensk skoindustri och avgörande för om skoindustrin möjligtvis skall kunna hålla näsan över vattnet. En hel del fabriker har det utomordentligt besvärligt.

Jag har tagit upp dessa problem vid flerfaldiga tillfällen här i kammaren, bl. a. under 1960-talets mitt då industriminister Wickman var ansvarig för det område som mina frågeställningar berörde. Jag fick inte då någon större förståelse för importbegränsningar. Men det hade såvitt jag kan förstå varit betydligt lättare att under 1960-talet införa sådana begränsningar. Då var vi inte uppbundna av något tullavtal med EG. Nu är det så, enligt vad jag har gjort mig underkunnig om, att ungefär 90 % av vår läderskoimport kommer från EG- och EFTA-området.

Vad jag kan beklaga är att 1971 års tekoutredning inte föreslog åtgärder som på ett någorlunda avgörande sätt hade kunnat påverka industrins framtid. Nu blev utdelningen för skoindustrins del skäligen mager.

Jag har tidigare sagt att de stödformer som riksdagen antagit över lag har haft ringa eller ingen effekt för skoindustrin. Det är utomordentligt svårt att i dag pumpa liv i en bransch som satts på efterkälken under många år. Men jag vill hävda att statsmakterna har visat ett ringa intresse för skoindustrin, och den har inte heller klarat sig i priskonkurrensen med utlandet.

Statsrådet hänvisar i sitt svar till att kommerskollegium skall fastställa ramar för begränsning av skoimporten. Statsrådet hänvisar också till propositionen, och jag fördjupade mig under gårdagskvällen i vad där anförs om åtgärder som skall vidtas för att förbättra läget i den svenska skoindustrin. Ett genomförande av det förslag som överstyrelsen för ekonomiskt försvar lade fram om ett särskilt produktionsbidrag på 10 kr. per par skor liksom förslaget om en generell importtull om 15 % på importerade skor skulle, anser givetvis skoindustrin, ha varit mycket betydelsefullt. Men statsrådet har inte velat gå på den linjen. Jag tror för min del att det har varit och är nödvändigt med en sådan form av stöd om man skall klara industrin åtminstone under några år framöver.

Genom att överstyrelsens förslag till produktionsstöd fick offentlighet har den svenska skoindustrin fått det rätt besvärligt. När importörerna trodde att det skulle bli 15 % importavgift köpte de självfallet på sig mer skor från utlandet till den här höstsäsongen än normalt. Det har, enligt de uppgifter jag har fått från skoindustrin, påverkat den svenska skoindustrins försäljning.

Jag beklagar att statsrådet inte har velat gå med på ett produktionsstöd. Jag tror att det hade varit utomordentligt betydelsefullt. Svensktillverkade läderskor ligger i dag i pris betydligt över importskena. Prisskill-

Nr 10

Tisdagen den
28 oktober 1975

---

*Om åtgärder för att
trygga inhemsk
produktion av skor*

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om åtgärder för att
trygga inhemsk
produktion av skor*

naden rör sig om mellan 20 och 40 kr. paret. Importtull hade varit ett sätt att begränsa importen – branschen tror det bestämt, och den uppfattningen har också överstyrelsen för ekonomiskt försvar.

Jag förutsätter att i förslaget om beredskapsstöd på 66 milj. kr. till försvaret när det gäller beklädnadsområdet även inräknas skor. Sedan är det självfallet bra att man stärker exportsidan med ytterligare sammanlagt 1,6 milj. kr. Exporten har inte varit särskilt framgångsrik för svensk skoindustri, och det är svårt för mig att bedöma huruvida det här ytterligare stödet skall påverka branschen.

Vidare skall kreditgarantierna till teko- och skoområdet ökas till 80 milj. kr. Det är alltid bra att det finns möjligheter för industrin att låna pengar, men helt avgörande för skoindustrin är ändå driftkostnadssidan. Ungefär 8 % av skoindustrins driftkostnader är kapitalkostnader; dessa är alltså inte särskilt stora för skoindustrin. Det är inte där det stora problemet ligger, utan i de lönekostnader och andra kostnader som sammanhänger med en industri som har så många manuella moment som denna.

Industriministern säger i propositionen att förutsatt att försörjningsberedskapsstöd av tillräcklig styrka sätts in skall det vara möjligt för industriverket, som skall företa utredningen om en omstrukturering av skoindustrin, att genomföra en sådan i tid. Jag frågar mig bara om man inte har tillräckligt material om skoindustrin, som har varit föremål för så väldigt många utredningar. Industriverket har ju följt skobranschens utveckling under den tid verket funnits till. Jag är mycket tveksam om de här åtgärderna kommer att ha någon avgörande betydelse för skoindustrin, och det är helt klart att man inte med de föreslagna åtgärderna kan klara den kostnadsökning som branschen har fått vidkännas i år.

En finansiering och ekonomisering av en industri som har ett högt kostnadsläge kan ju egentligen bara genomföras genom en ökning av volymen, och det är väl tveksamt om de nu föreslagna åtgärderna kommer att medföra en ökad volym för svensk skoindustri. Jag tror inte att man kan klara sig i konkurrensen med importen om inte synnerligen drastiska importbegränsningar genomförs. Men det är väl också tveksamt om man genom effektivitetshöjande åtgärder kan eliminera den stora kostnadskillnaden mellan svenska och utländska läderskor. Det finns i och för sig effektiva skofabriker i utlandet, t. ex. i Frankrike, men jag tror att vi har en alltför liten hemmamarknad för att göra de mycket kraftiga satsningar som behövs för en upprustning till en motsvarande nivå inom svensk skoindustri. På privat håll finns det väl i dag varken intresse för eller möjligheter att klara detta.

Då återstår bara den möjligheten att staten på något sätt går in som medintressent, som man har gjort i tekobranschen. Statsrådet har ju i propositionen redovisat åtgärdsprogrammet, och man kan väl bara konstatera att det är i och för sig värdefulla åtgärder som där föreslås. Jag tror dock inte att de kommer att ha någon avgörande betydelse för skobranschens framtid här i Sverige. Nu hänvisar statsrådet bl. a. till att

det finns en kapacitet inom träskotillverkningen, som man skulle kunna förlita sig på vid en avspärning. Det förefaller naturligtvis föga lockande att vi vid en avspärning skall få gå i träskor. Sådana är bra på sitt sätt men kanske inte så lämpliga under vinterhalvåret.

Jag vill ställa följande fråga till statsrådet: Tror inte statsrådet att det hade varit, på kort sikt åtminstone, värdefullt om man hade infört ett direktstöd i form av ett sådant produktionsstöd som överstyrelsen för ekonomiskt försvar lade fram?

Ett annat problem i det här sammanhanget är den del av näringslivet som betjänar skoindustrin. Det har förekommit en hel del nedläggelser inom grossistledet, och inom andra grupper som står i liknande förhållande till skoindustrin är det snart inga företag kvar. Även om det skulle vara tacknämligt att kunna lägga skoindustrin i malpåse fram till en avspärning, kan man inte räkna med att vi när denna avspärning kommer har vare sig folk eller kunnande kvar.

Därför vill jag säga att jag trots det föreliggande förslaget, om man nu inte snabbt får till stånd en omstrukturering med statlig hjälp, är rädd för att den svenska skoindustrin – som i dag bedömer sitt eget läge mycket pessimistiskt – kanske kommer att försvinna. Från försörjningsberedskapssynpunkt kommer vi då att vara tämligen blottställda.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Jag hoppas att herr Andersson i Örebro inte är representativ för de ledande företagen inom skobranschen när det gäller synen på dess möjligheter att överleva, för skulle alla inta den hållning av uppgivenhet och dysterhet som herr Andersson ger till känna här i dag, håller jag med honom om att det är meningslöst att göra någonting alls. En industri som inte ser någon framtid för sig lär inte kunna hjälpas på annat sätt än genom att staten helt övertar den. Om det är det herr Andersson avser kanske han skall tala rakt ut på den punkten.

Innan jag går in på de olika frågorna vill jag undanröja ett missförstånd som har uppstått och som beror på en oklar formulering i propositionen – det har blivit samma formulering i mitt interpellationssvar. Herr Andersson i Örebro tror på grundval av texten – och det är ganska förståeligt – att kommerskollegium helt skall bestämma på vilken nivå de här begränsningarna skall ligga. Det är inte fallet, utan regeringen har angett att de tre kontingenter som vi har beslutat om skall vara lika med genomsnittet av importen under åren 1972, 1973 och 1974, räknat i par för de tre slagen av skor, nämligen läderskor, plastskor och gummistövlar. Därmed har industrin redan nu fått ett besked om på vilken totalnivå importen skall ligga.

Sedan kan det väl spillas mycken tid på att fundera över varför man inte från regeringens och riksdagens sida har ingripit tidigare med importbegränsningar. Herr Andersson säger att han var en ivrig talesman för sådana på 1960-talet. Det är mycket möjligt. Men det är knappast troligt att herr Anderssons förmodan, att det då skulle ha varit lättare

Nr 10

Tisdagen den
28 oktober 1975

---

*Om åtgärder för att
trygga inhemsk
produktion av skor*

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om åtgärder för att
trygga inhemsk
produktion av skor*

att införa importbegränsningar än nu, är riktig. Herr Andersson motiverar sin uppfattning med att då var Sverige inte bundet av EG-avtalet. Det gör inte någon större skillnad, eftersom vi dock var anslutna till GATT-avtalet. Och det är där den grundläggande frågan uppkommer, nämligen om ett land har rätt att vidta sådana här åtgärder. På 1960-talet kunde ingen rimligtvis hävda det som vi kan hävda i dag, nämligen att regeringen av beredskapsskäl måste ingripa för att skydda den svenska skoindustrin. Då var dess kapacitet långt högre än den är i dag. Vi hade då alltså inte haft någon som helst möjlighet att åberopa försörjningspolitiska skäl för ingripanden av denna typ. Jag tror således inte att historieskrivningen på den punkten är riktig.

Sedan låter jag det rinna bort med vattnet vilket intresse statsmakterna må ha visat för skoindustrin. Det har gjorts insatser. Man har försökt motåtgärder. Men grundläggande har varit den frihandelspolitik som på en rad andra områden har givit vårt land betydande vinster. Jag tror man måste se frågan i det sammanhanget.

För att gå in på herr Anderssons kritik av den linje regeringen nu har valt, så var det litet svårt att riktigt se om herr Andersson egentligen hade velat att vi avstått från importbegränsningar och i stället valt den linje som överstyrelsen för ekonomiskt försvar ville ha, nämligen att inte begränsa importen av skor utan i stället lägga på den en avgift och använda inkomsterna från den avgiften till att ge skoindustrin ett allmänt produktionsstöd. Skälen till att vi avvisade den linjen var två.

För det första: För att vi verkligen skulle uppnå en importbegränsande effekt av importavgiften måste den vara mycket stor, herr Andersson. De 15 % som överstyrelsen för ekonomiskt försvar föreslog var icke avsedda att egentligen påverka importen, utan dem såg överstyrelsen som en finansieringskälla för det produktionsstöd man föreslog. Detta framgår mycket klart av följande exempel. Genomsnittspriset för vår skoimport från Italien – som är långt ifrån den billigaste importen vi har – är i dag 20 kr. per par skor. En importavgift på 15 % skulle ha höjt importpriset från 20 till 23 kr. Det genomsnittliga exportpriset för svenska skor är i dag drygt 40 kr., och det måste rimligtvis också avspegla det produktionspris som går ut i den svenska grosshandeln från skoindustrin. Herr Andersson kan inte inbilla mig eller någon annan att en krympning av prisskillnaden från 20 till 17 kr. skulle ha någon egentlig effekt på importen.

För det andra: Vi menar att en importbegränsning ger ett skydd som kan av industrin klart avläsas. Den ger ett underlag för den mera långsiktiga planeringen och den ger också ett underlag för myndigheternas åtgärder för ytterligare insatser på det här området. Vi vet nu – för en tid framåt – vilket utrymme som står till förfogande för skoindustrin på den svenska marknaden. Herr Andersson säger att han är tveksam, huruvida de vidtagna åtgärderna kommer att leda till att den svenska skoindustrin uppnår en ökad produktionsvolym. Ja, under förutsättning att den svenska konsumtionen av skor fortsätter att öka gör den det.

I och med att vi valde importbegränsningslinjen anser vi att tanken på ett allmänt produktionsstöd – ett driftstöd – bör falla, eftersom vad vi nu måste inrikta oss på är, som herr Andersson så riktigt säger, strukturåtgärder som gör denna industri rimligt konkurrenskraftig. Det är den nämligen inte i dag; den kan inte ens konkurrera med skor producerade i Finland. Att i det läget gå in med produktionsstöd har en enda säker effekt: att vi om ett tag får krav på en höjning av subventionen till industrin. Det är det enda säkra resultat som vi kan räkna med. Ett stöd till skoindustrin – vilket vi i och för sig är beredda att lämna via investeringar, via exportfrämjande åtgärder och även i samband med ett strukturprogram – anser vi måste leda till någon annan och mera intressant effekt än bara till krav på ökade subventioner. Skall vi få fram en vettigare struktur inom den här industrin, en vilja till samarbete mellan skoföretagen och bättre företagsledning – vilket förvisso också behövs i ett antal fall – måste vi så att säga kunna ställa krav på industrin. Det betyder att om industrin vill ha stöd och samarbete får den också lov att prestera något.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Statsrådet anser att det skulle vara beklagligt om jag skulle vara representativ för skobranschen på grund av den pessimism som jag här fört fram.

Anledningen till min pessimism är i huvudsak två skrivningar av statens industriverk vid redovisningen av branschens läge. Den är sannerligen inte ljus! Också statsrådet kan finna att det är som jag sagt om han läser innantill – det står på s. 12 i den rapport, som för all del är avgiven redan 1974, närmare bestämt den 24 juni – hurudan utvecklingen har varit. Den andas inte någon optimism. Likadant är det beträffande den rapport som avgavs den 12 juni 1975; den har i stort gett samma pessimistiska bedömning. Jag har dragit mina slutsatser därav, eftersom såvitt jag förstår industriverket har följt branschen så ingående att den bedömning som verket har gjort har varit realistisk – jag har utgått från det. Det är inte heller bara min personliga bedömning, utan det är ju så här i riksdagen att vi måste försöka göra en samlad bedömning av det underlag som står till buds, vilket delvis kommer från de stalliga verken.

Nu säger statsrådet att det direkta stöd som överstyrelsen har föreslagit anser han inte vara realistiskt, utan en importbegränsning skall ge ett bättre underlag för bedömningen av vilka åtgärder man långsiktigt skall vidta för branschen. Ja, jag hoppas att det nu skall öppna sig sådana möjligheter, för som statsrådet förstår är jag minst sagt intresserad av att branschen skall kunna leva vidare.

Jag är självfallet också medveten om att det finns brister på företagsledningssidan inom skobranschen, men trots allt har vi en hel del mycket bra fabriker kvar här i landet som har klarat sig hyggligt. Därför är det min förhoppning att industriverket, som har mycket av kunnande i fråga

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om åtgärder för att
trygga inhemsk
produktion av skor*

om skoindustrin och dess problem, på något sätt skall kunna klara av omstruktureringsproblematiken. Jag är naturligtvis angelägen om att vi på ett rimligt sätt kan klara vår försörjningsberedskap.

Om det nu skall bli fusioner, ny företagsledning osv. hoppas jag att man syftar till ett bättre genomförande än vi tidigare fått se. Tyvärr har jag en viss erfarenhet från min hemstad; där slog man ihop sju skofabriker, men resultatet blev inte särskilt lyckat.

Jag har alltså bara att hoppas på att det här åtgärdsprogrammet skall visa sig vara något så när effektivt. Tyvärr, får jag säga än en gång, är man inte särskilt optimistisk när det gäller skobranschen, och utvecklingen har visat att det har varit berättigat. Men kan industriverket åstadkomma en plan som gör det möjligt att få fram en effektiv skoindustri som enligt statsrådets bedömning bättre svarar mot dagens behov, skall man givetvis vara glad över detta.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Jag vet inte om industriministern också tillhör de auktoriteter som herr Andersson i Örebro lyssnar till. Industriministern har i sin del av den här propositionen tagit upp just industriverkets promemoria, och jag kanske i kammarens protokoll får läsa in några meningar ur det avsnittet:

”I fråga om skoindustrin delar jag SIND:s bedömning att omställningsfrämjande åtgärder ensamma inte förmår att åstadkomma nödvändiga förändringar inom branschen. Förutsatt att försörjningsberedskapsstöd av tillräcklig styrka sätts in anser jag det dock vara möjligt för SIND med dess kunnande i fråga om både skoindustrins problem och omstruktureringsproblematik i allmänhet att genomföra en i tiden koncentrerad insats för skoindustrins strukturella omdaning. Målsättningen bör härvid vara att på förhållandevis kort sikt åstadkomma en förändrad och mer rationell företags- och arbetsställestruktur som är anpassad till försörjningsberedskapens krav på produktionskapacitet.”

Vi har alltså gjort en bedömning av industriverkets bedömning och funnit att industriverket är alltför pessimistiskt och, framför allt, inte har tagit hänsyn till det stöd som strukturpolitiken nu kommer att få från försörjningsberedskapssidan och handelspolitiken.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Tidigare läste jag in i stort sett vad industriministern hade sagt i detta avseende. I sak delar jag industriministerns uppfattning när det gäller de rader som finns med i propositionen. Får jag bara än en gång understryka att det är min förhoppning att man genom en koncentrerad insats skall kunna ändra på skoindustrins struktur så att denna industri blir konkurrenskraftig.

§ 3 Om den svenska skoproduktionen

Herr handelsministern FELDT erhöill ordet för att besvara fru *Wiklunds* (c) den 15 oktober anmälda fråga, 1975/76:13, och anförde:

Herr talman! Fru Wiklund har frågat försvarsministern om han anser att omfattningen av svensk skoproduktion är tillräcklig vid en eventuell avspärrning.

Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

På fru Wiklunds fråga kan jag svara nej. Kapaciteten hos den svenska skoindustrin är i dag otillräcklig för att vi skall vara självförsörjande vid en total avspärrning under längre tid.

Det är mot denna bakgrund som regeringen nu har funnit det nödvändigt att begränsa importen i fråga om skor av läder och plast samt gummistövlar.

Fru WIKLUND (c):

Herr talman! Jag tackar för svaret.

De åtgärder som planeras i stort framgick av svaret till herr Andersson i Örebro. Det är glädjande att det nu tycks komma att hända någonting positivt för svensk skoindustri, även om det är i elfte timmens 59:e minut och det kanske inte är så lätt att avhjälpa försummelserna.

Det är glädjande ur två synpunkter – dels ur sysselsättningssynpunkt, då hot om permitteringar finns inom så många branscher, dels ur beredskapssynpunkt. Den svenska produktionen har minskat med två tredjedelar på en tioårsperiod, och importen har sjudubblats på 20 år. Ur beredskapssynpunkt måste detta vara en katastrofal situation. Mot den bakgrunden har också såväl överstyrelsen för ekonomiskt försvar som industriverket slagit larm.

Svaret av herr statsrådet var ett klart nej. Men det kan inte vara någon ny situation som har inträffat. Trenden har varit uppenbar under många år, och handelspolitiska skäl kan, som jag ser det, inte lå utgöra hinder för att man har en godtagbar försörjningsberedskap på området, därest man kommer i en avspärrningssituation.

Sedan kan man diskutera på vilket sätt beredskapsförsörjningens problem skall lösas och vilka åtgärder som är tillräckliga. Viktigt är, som jag ser det, att det inom landet finns en utbildad och kunnig yrkeskår liksom maskiner för läderskotillverkning – men också för beredning av hudar och skinn, ett annat område som är försummat. En förutsättning måste vara att tillverkningen är av en viss storlek.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om åtgärder för att trygga svensk tekoindustri

Herr handelsministern FELDT erhöill ordet för att besvara herr *Carlsteins* (s) den 15 oktober anmälda fråga, 1975/76:24, och anförde:

Nr 10

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om den svenska
skoproduktionen*

*Om åtgärder för att
trygga svensk
tekoindustri*

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om åtgärder för att
trygga svensk
tekoindustri*

Herr talman! Herr Carlstein har frågat mig om jag avser att vidta åtgärder för att trygga svensk tekoindustri.

Jag ber att som svar på frågan få hänvisa till den proposition med förslag till åtgärder för försörjningsberedskapen på beklädnadsområdet m. m. som regeringen i dag har överlämnat till riksdagen. Med de åtgärder som föreslås där anser jag att rådrum bör kunna skapas för att uppnå en från försörjningsberedskapssynpunkt erforderlig förbättring av beklädnadsindustrins läge.

Herr CARLSTEIN (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka handelsministern för svaret på min fråga.

Frågan är föranledd av en oro som man känner för de tekoanställda och deras sysselsättning. De svenska tekoföretagen går i stor utsträckning på sparlåga. En del har kortat ned arbetsveckan till fyra dagar, andra har förutskickat kraftiga nedskärningar av antalet anställda om inte någon förändring inträffar. Det finns kanske anledning att betona att de svårigheter som den svenska tekoindustrin f. n. brottas med inte är någon alldeles speciellt svensk företeelse. Man får annars lätt det intrycket när man tar del av tidningsdebatten, men så är ju ingalunda fallet. I hela den industriellt utvecklade världen präglas tekoindustrin av överproduktion, fallande priser och avsättningssvårigheter. I England, Holland, Tyskland, Frankrike, USA och Japan har branschen kämpat med mycket stora svårigheter under de senaste åren med företagsnedläggningar, korttidsarbete och starkt försämrade lönsamhet som följd.

Svensk tekoindustri hade så sent som 1974 ett förhållandevis bra år. Den kraftiga förändring till det sämre som inträffat under 1975 har naturligtvis flera orsaker, men enligt mitt förmenande är den helt avgörande anledningen försämringen på världsmarknaden. Vi har tillämpat en mycket liberal importpolitik, vilket medfört att den svenska marknaden i allt högre grad tillgodosetts genom importerade beklädnadsvaror. Sverige med sin höga levnadsstandard och konsumtionsutveckling utgör en lockande marknad, och i ett läge, där avsättningssvårigheterna på andra håll blivit besvärligare och besvärligare, får vi alltmer av import här. För svensk tekoindustri betyder detta en mer och mer krympande hemmamarknad och en allt kärvare exportmarknad, och vi har hamnat i ett läge där åtgärder kan motiveras ur bl. a. beredskapssynpunkt.

Handelsministern har nu i propositionen 1975/76:57 föreslagit en rad åtgärder. Det är naturligtvis svårt att vid en hastig genomläsning få en bestämd uppfattning om detta, men jag hoppas att det licenstvång som skall gälla från den 1 januari 1976 kommer att ha en uppdämpande effekt på importökningen. Jag tror det är helt nödvändigt att man kan åstadkomma en sådan effekt ifall man skall kunna klara sysselsättningen inom en fortsatt svensk tekoindustri.

Jag saknar en bit i propositionen och det är prissättningen på teko-

produkter, som handelsministern tidigare uppmärksammat och som jag tror att man i fortsättningen också måste se på.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Det sista herr Carlstein frågade om kanske jag får beskriva på det sättet, att det pågår f. n. överläggningar mellan statens pris- och kartellnämnd och Textilhandlarenförbundet när det gäller tekniken för pålägggen i den svenska textilhandeln. I samband med detta uppmärksammas naturligtvis frågan om huruvida en omläggning av påläggstekniken skulle kunna förbättra läget för svensk konfektionsindustri.

Det finns en principöverenskommelse mellan nämnden och textilhandeln om efter vilka allmänna riktlinjer man skall bedriva de här diskussionerna, och vi får alltså avvakta resultaten. Jag vill i dag inte ta ställning till exakt vilka effekter vi tror att vi kan uppnå genom detta och därmed inte heller till om ytterligare åtgärder kan bli nödvändiga.

Jag kan väl tillägga, för fullständighetens skull, att en liknande operation pågår när det gäller skohandeln. Där har man tillsatt en arbetsgrupp som är gemensam för skohandeln och statens pris- och kartellnämnd just för att diskutera tekniken för pålägggen.

Herr CARLSTEIN (s):

Herr talman! Jag vill tacka handelsministern för det här tillägget.

Jag tror det är utomordentligt viktigt att man ser över dessa frågor. Det är uppenbart att de procentpåslag som nu görs i detaljhandelsledet gynnar den billigare importen och försvarar för de svenska beklädnadsvarorna att nå ut till allmänheten. Systemet gör att vi får allt svårare att placera svenska tekoprodukter inom landet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om tryggande av sysselsättningen för utbildade lärare

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att besvara herr *Westbergs* i Ljusdal (fp) den 15 oktober anmälda fråga, 1975/76:16, och anförde:

Herr talman! Herr Westberg i Ljusdal har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att trygga sysselsättningen för utbildade lärare.

Situationen på lärararbetsmarknaden har under de senaste åren uppmärksamrats av olika myndigheter. Inför de iakttagelser som gjorts om ökade anställningssvårigheter för utbildade lärare har också utbildningen av klass- och ämneslärare kraftigt minskats. Den viktigaste åtgärden för att förhindra att ett betydande överskott av lärare uppstår är att begränsa utbildningskapaciteten. I utbildningsdepartementet pågår överväganden om dimensioneringen av klass- och ämneslärarutbildningarna mot bakgrund av ett nyligen avgivet förslag från en inom kanslihuset tillkallad arbetsgrupp för vissa lärarhögskolefrågor. Förslag till lärarutbildningens

Nr 10

Tisdagen den
28 oktober 1975

---

*Om tryggande av
sysselsättningen för
utbildade lärare*

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om tryggnad av
sysselsättningen för
utbildade lärare*

dimensionering kommer närmast att läggas fram i 1976 års budgetproposition.

Låt mig i detta sammanhang understryka att de tidigare larmrapporterna om ett väntat kraftigt överskott av klass- och ämneslärare inte har slagit in. Arbetsmarknadsstyrelsens senaste statistik visar på ett överskott av utbildade lärare inom vissa områden. Någon större förändring av arbetsmarknadsläget inom skolväsendet synes emellertid inte ha inträffat mellan hösten 1974 och hösten 1975. Man bör också observera att ett relativt stort antal av de till arbetsförmedlingen anmälda lärarna är lokalt bundna, vilket gör det svårt eller omöjligt för dem att ta arbete i kommuner med behov av utbildade lärare, även om ett sådant kan erbjudas dem.

För att underlätta arbetsmarknadsläget för lärare har regeringen, förutom att minska utbildningskapaciteten under en följd av år, vidtagit en rad åtgärder. Så t. ex. har för innevarande budgetår medel anvisats för utbildning av 60 lågstadielärare till förskollärare. Förändringarna i lärarutbildningens praktiskdel har också inneburit ett ökat lärarbehov. Vidare vill jag framhålla att medel under anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet ursprungligen ingick i regeringens sysselsättningsproposition hösten 1973. Inom detta anslag används ca 20 milj. kr. för att utöka den undervisande personalen i grund- och gymnasieskolan. Regeringen prövar f. n. frågan om en höjning av detta anslag, vilket kommer att behandlas i tilläggsbudget.

Jag vill också framhålla att skolöverstyrelsen med uppmärksamhet följer utvecklingen på lärararbetsmarknaden bl. a. genom en särskild arbetsgrupp bestående av företrädare för både myndigheter och berörda personalorganisationer.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka fru statsrådet Hjelm-Wallén för det utförliga svaret på min fråga.

Vi är alla ense om att prognosarbetet måste förbättras. Jag har också år efter år här i riksdagen begärt att åtgärder skulle vidtas för att förbättra prognosverksamheten på arbetsmarknadens område, lärarbehovet då givetvis inbegripet, och jag hälsar med tillfredsställelse att både skolöverstyrelsen och statistiska centralbyrån nu har begärt resurser för en effektiv prognosverksamhet på lärarområdet. Det är ett steg i rätt riktning, och jag tar för givet att regeringen ställer sig positiv till de framställningarna.

Detta hjälper emellertid inte de lärare som i dag är arbetslösa eller utan en någorlunda fast anställning. Även om det är riktigt som fru statsrådet säger, att larmrapporterna inte till alla delar har slagit in, så vet vi ändå att mellan 1 700 och 1 800 lärare – närmare bestämt 1 763 – var utan anställning vid höstterminens början. Visserligen var 1 341 av dem lokalt bundna, men faktum kvarstår ju ändå att många var arbetslösa.

Frågan är nu vilka åtgärder som kan vidtas för att trygga sysselsätt-

ningen för redan utbildade lärare. Ja, där finns det flera möjligheter. Jag noterade med tillfredsställelse de möjligheter som fru statsrådet här angav, av vilka vissa är mycket flexibla och kan utnyttjas i större eller mindre utsträckning. Detta gäller omskolning av lärare, utbildning av småskollärare till förskollärare eller speciallärare, för att här bara nämna några exempel. Det gäller också fortbildning av lärare på terminstid – en åtgärd som inte endast bör betraktas som en tillfällig företeelse utan som bör finnas med i fortsatta planeringsarbetet. Vi hör ibland lärare klaga över att de fått sin utbildning för en annan skola än den där de har att undervisa. De känner därför ett mycket starkt behov av fortbildning. Jag tror att det är angeläget att tillfredsställa det behovet.

En annan sådan åtgärd är att i större utsträckning inrätta tjänster som reservvikarier. Åter en annan utgör omskolning till tjänster inom bristområden. Vad som däremot bör undvikas är att välja lösningar som innebär att man flyttar arbetslösheten från en lärargrupp till en annan, t. ex. från lärarhögskolornas lärare till ungdomsskolans. Det bör vara möjligt att undvika sådana lösningar, t. ex. genom en kraftfull satsning på fortbildning under terminstid.

Jag tackar ännu en gång för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om ökat bidrag till lärlingsutbildningen inom hantverksyrkena

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att besvara herr *Westbergs* i Ljusdal (fp) den 15 oktober anmälda fråga, 1975/76:17, och anförde:

Herr talman! Herr Westberg i Ljusdal har frågat mig om jag är beredd att stimulera lärlingsutbildningen inom hantverksyrkena genom en höjning av bidragen.

Frågan om storleken av de statliga bidragen till olika former av utbildning är f. n. föremål för beredning och kommer i sedvanlig ordning att behandlas i 1976 års budgetproposition.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka även för det svaret, även om det inte var utförligt.

Flera hantverksyrken har allvarlig brist på folk, trots den omfattande arbetslöshet som redovisas av länsarbetsnämnderna. Det finns därför all anledning att vidta åtgärder i syfte att förbättra rekryteringen till dessa yrken, där medelåldern också är hög. Sänkningen av pensionsåldern kommer ytterligare att förstora det här problemet. Det är därför i högsta grad angeläget att vidta åtgärder som tryggar tillgången på kunniga yrkesmän inom dessa yrken. Men det är också angeläget att lösa detta problem med hänsyn till de många arbetslösa.

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om ökat bidrag till
lärlingsutbildningen
inom hantverksyr-
kena*

Det finns olika vägar att gå för att uppnå detta. Jag har visat på en åtgärd som jag tror snabbt skulle leda till resultat.

Visserligen byggs de praktiska utbildningsmöjligheterna ut även inom gymnasieskolan och inom arbetsmarknadsstyrelsens omskolnings- och skolverksamhet. Där finns f. ö. samordningsproblem med betydande räckvidd, men till dem får vi återkomma i ett annat sammanhang. Vad det nu gäller är lärlingsutbildningen hos hantverksmästare, vilken är ett viktigt och värdefullt komplement till den mera skolmässiga utbildning som jag tidigare nämnde. Dels finns det yrken där det inte är motiverat med skolmässig utbildning, dels passar lärlingsutbildning bättre i vissa yrken och för vissa elever – det sista får man inte glömma. Det är därför angeläget att se till att denna utbildningsväg verkligen utnyttjas och görs attraktiv och att man skapar sådana förutsättningar för den att den verkligen fungerar. Högre lärlingsbidrag vore en viktig åtgärd för att nå det angivna syftet.

Bidraget har sedan 1971/72 stått kvar vid 2 150 kr. per år, under det att utbildningen inom gymnasieskolan kostar i genomsnitt 6 100 kr. per år och elev, och då är detta bara personalkostnaderna. Räknar man dessutom in lokal- och inventariestikostnaderna rör det sig om ca 12 000 kr. per elev. Jag frågar mig då varför man skall vara så njugg när det gäller bidraget till lärlingsutbildningen.

Jag hoppas att man skall ägna detta problem intresse och försöka åstadkomma högre bidrag som motiverar en utbyggnad av verksamheten på detta område.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Jag är inte nu beredd att diskutera sådana frågor som kommer att tas upp i budgetpropositionen. Eftersom herr Westberg i Ljusdal nämnde att den här frågan är viktig för den arbetslösa ungdomen vill jag emellertid påpeka att regeringen just i vetskap om att arbetslösheten bland ungdomen är stor satsar kraftigt på den gruppen i höstens sysselsättningspaket.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Det är utomordentligt värdefullt att det sker en sådan satsning, och när det gäller lärlingsutbildningen i hantverksyrkena tror jag att det finns en möjlighet som bör utnyttjas inte minst med hänsyn till att denna utbildning passar en del elever särskilt väl och att det för vissa hantverksyrken inte finns någon annan utbildningsväg. Man bör därför enligt min mening satsa på denna utbildning på ett helt annat sätt än vad man har gjort hittills.

Överläggningen var härmed slutad.

Tisdagen den
28 oktober 1975

Om lärarutbildningen

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr Larssons i Staffanstorp (c) den 17 oktober anmälda interpellation, 1975/76:31, till herr utbildningsministern, dels herr Stridsmans (c) den 15 oktober anmälda fråga, 1975/76:7, till herr utbildningsministern, och dels fröken Hörnléns (fp) den 22 oktober anmälda fråga, 1975/76:43, och anförde:

Herr talman! Herr Larsson i Staffanstorp har frågat chefen för utbildningsdepartementet *dels* om han anser att förslaget från arbetsgruppen för vissa lärarhögskolefrågor som bl. a. innebär avveckling av klasslärarutbildningen i Falun, Härnösand, Kristianstad, Luleå, Uppsala och Växjö är i enlighet med riksdagens ställningstagande i anledning av budgetpropositionen (1975:1) och propositionen (1975:9) om reformering av högskoleutbildningen, *dels* om statsrådet anser att de prognoser som ligger till grund för arbetsgruppens ställningstagande utgör ett tillräckligt underlag för en bedömning av det framtida lärarutbildningsbehovet och *dels* om han är beredd att överlämna frågan om lärarhögskoleorganisationens framtida utformning för snabbehandling till lärarutbildningsutredningen och t. v. låta nuvarande organisation bestå.

Herr Stridsman har frågat chefen för utbildningsdepartementet om han anser det vara acceptabelt och realistiskt att avveckla klasslärarutbildningen i Luleå fr. o. m. läsåret 1976/77.

Fröken Hörnlén har frågat mig om jag är beredd att låta den nuvarande lärarutbildningsorganisationen bestå i avvaktan på att 1974 års lärarutbildningsutredning skall lägga fram sina förslag.

Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen av herr Larsson i Staffanstorp och frågan av herr Stridsman.

Jag avser att besvara interpellationen och frågorna i ett sammanhang.

I 1975 års budgetproposition (1975:1 bil. 10 s. 382) förklarade jag att jag ämnade föreslå regeringen att en arbetsgrupp skulle tillkallas med uppgift att se över lärarutbildningens organisation och därvid också belysa konsekvenserna av nedläggning av lärarhögskolor. Arbetsgruppens förslag skulle föreligga i så god tid att det kunde beaktas i 1975 års budgetarbete. Riksdagen hade inget att invända på denna punkt.

Arbetsgruppen tillkallades den 13 januari 1975. Arbetsgruppens rapport avlämnades den 5 september 1975. Remisstiden för ingivande av synpunkter på gruppens rapport utgick den 15 oktober 1975. Rapporten och remissyttrandena studeras nu inom utbildningsdepartementet. Bland remissinstanserna ingår 1974 års lärarutbildningsutredning. Avsikten är att förslag till lärarutbildningens dimensionering och lokalisering i sedvanlig ordning skall framläggas i 1976 års budgetproposition.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Hjelm-Wallén för svaret på min

interpellation från den 17 oktober. Svaret kom snabbt men var kanske därför i tunnaste laget. Jag förstår att departementet ännu inte har hunnit gå igenom remissvaren. Jag har sett några av dem. De har varit mycket kritiska mot arbetsgruppens förslag.

Det enda försök till svar som statsrådet egentligen gör är att hon säger att förslag till lärarutbildningens dimensionering och lokalisering skall framläggas i vanlig ordning, dvs. i budgetpropositionen. Det kan givetvis ge rum för ett ställningstagande i ett senare skede med anledning av vad remissvaren har givit vid handen. I så fall tror jag faktiskt att ställningstagandet blir annorlunda än vad arbetsgruppen har föreslagit.

Det var verkligen rätt intressant att lyssna till statsrådets svar på frågan av Olle Westberg i Ljusdal. Statsrådet sade att de tidigare larmrapporterna om ett överskott av lärare inte hade slagit in. Vidare nämnde statsrådet att man skulle kunna öka lärartätheten genom att använda anslaget till särskilda stödåtgärder på skolområdet, en upplysning som jag också noterar med stor tillfredsställelse, eftersom vi från centerhåll i våras föreslog ytterligare 20 milj. kr. till särskilda stödåtgärder på skolområdet.

Jag måste emellertid säga, herr talman, att det är ägnat att förvåna hur litet arbetsgruppen i sitt dimensioneringsförslag tagit hänsyn till det betänkande från utbildningsutskottet som förelåg i våras och som riksdagen enhälligt antog. Jag har även i min interpellation återopat detta utskottsbetänkande. Utskottet, som tvivlade starkt på riktigheten av för drastiska nedskärningar i lärarutbildningens dimensionering, gjorde i våras självt en förfrågan hos länskolnämnderna. Det visade sig då att vid den tidpunkten fanns inte det omtalade läraröverskottet inom något av de aktuella distrikten.

Jag vill, herr talman, citera något ur utskottsbetänkandet, eftersom jag tycker att det bör vara med i denna debatt:

”Mot bakgrund av det anförda skulle utskottet egentligen helst se att antalet intagningsplatser vid lärarhögskolorna ej nu sänktes så drastiskt. Med hänsyn till att planeringen för läsåret 1975/76 fortskridit relativt långt anser utskottet att riksdagen måste iaktta försiktighet i fråga om annan intagningskapacitet för budgetåret 1975/76 än som förutsatts i propositionen. Utskottet anser emellertid att medel bör få disponeras för ytterligare 48 platser för lågstadielärarutbildning. Utskottet förutsätter samtidigt att den i propositionen aviserade arbetsgruppen för lärarhögskolefrågor för de närmast följande budgetåren allvarligt överväger problem som är förenade med drastiska förändringar i intagningskapacitet och därvid bl. a. beaktar vad utskottet ovan anført. Vidare anser utskottet att eventuella förslag om ändring av nuvarande lärarhögskoleorganisation – om vilken riksdagen fattat beslut år 1967 – bör läggas fram först efter hörande av 1974 års lärarutbildningsutredning (LUT 74). Riksdagen bör som sin mening ge utskottets uppfattning till känna för regeringen.”

Nu säger statsrådet att LUT tillhör remissinstanserna. Ja, givetvis. Men jag tror faktiskt att utskottet avsåg att förslaget borde bli föremål för ingående överläggningar mellan utredning och arbetsgrupp. Anser inte

statsrådet att så borde ha varit fallet, innan man föreslagit en så långt gående koncentration av lärarutbildningen som i det föreliggande förslaget?

Givetvis är det svårt att ställa prognoser. Det är omvittnat av många. Inte minst är det svårt på detta område. Dels kommer kravet om ökad lärartäthet med allt större styrka, dels duger som bekant den lärarutbildade även till andra uppgifter på arbetsmarknaden. Måhända är det sistnämnda en av anledningarna till att man i Malmöhus län, som i allmänhet betraktats som ett område med överskott på lärarkrafter, inte kan få vikariat tillsatta med behöriga lärare på exempelvis låg- och mellanstadiet.

Det har på sina håll sagts att förslaget om nedläggning av utbildningen är ett dråpslag för vissa orter. Det är en fråga som jag tror att talare från olika håll efter mig kommer att ta upp.

Vad jag här särskilt skulle vilja beröra är innebörden i proposition nr 1975:9 om reformering av högskolan. Det talas där om en breddning av utbildningsmöjligheterna. Ett väsentligt förslag i propositionen var att planeringen av inriktningen och utbyggnaden av den grundläggande högskoleutbildningen skulle ske under inflytande av de regionala och lokala högskolemyndigheterna. Jag skulle därför vilja fråga statsrådet: Är arbetsgruppens förslag om nedläggning av lärarutbildningen på de tidigare nämnda orterna i linje med den högskoleplanering riksdagen antog i våras?

Innebär inte den föreslagna nedläggningen av lärarutbildningen att de berörda regionernas organisationskommittéer föregrips i planering av högskoleutbildningen inom regionen? Organisationskommittéerna har som bekant fått sina direktiv av regeringen så sent som i våras. Har inte arbetsgruppen låsts av den nuvarande organisationen och uppbyggnaden av lärarutbildningen, har man inte rusat i väg utan att ta hänsyn till fakta kring den nya högskolan? Anser verkligen statsrådet att detta är välbetänkt?

Det finns nu en fungerande lärarutbildningsorganisation, och jag skulle vilja fråga om inte den skulle kunna fortsätta som f. n. och arbetsgruppens förslag få prövas och övervägas av både LUT och resp. organisationskommitté.

Jag vill säga, herr talman, att det vore välgörande om statsrådet ville ge besked, särskilt på den sista punkten.

Herr STRIDSMAN (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Anledningen till min fråga är densamma som herr Larssons i Staffanstorp, nämligen förslaget att avveckla viss klasslärarutbildning. Det svar som statsrådet Hjelm-Wallén lämnat ger inget besked om det kan anses vara acceptabelt och realistiskt att avveckla klasslärarutbildningen i Luleå. Jag beklagar att så är fallet.

De förhållanden vi har i Norrbotten är särartade i jämförelse med för-

Nr 10

Tisdagen den
28 oktober 1975

Om lärarutbildningen

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om lärarutbild-
ningen*

hållandena i landet i övrigt. Norrbotten omfattar mer än en fjärdedel av landets yta. Vi har dessutom en speciell språksituation. Om lärarhögskolan i Luleå läggs ned innebär det att elever från bl. a. Malmfälten och Tornedalen tvingas åka ända ned till Gävle eller Stockholm för att få sin lärarutbildning. Detta skulle vara en orimlighet. Arbetsgruppens förslag om en avveckling av lärarhögskolan i Luleå är orealistiskt och saknar helt kontakt med den verklighet vi har. Jag beklagar än en gång att statsrådet inte ens med en liten antydning i svaret gett uttryck för de svårigheter vi skulle råka ut för i Norrbotten om klasslärarutbildningen avvecklades i Luleå.

Frånvaron av en lärarhögskola i Norrbotten skulle starkt försvåra möjligheterna att besätta lediga platser i länet. Detta har inte beaktats alls i utredningen och just därför måste vi få behålla klasslärarutbildningen i Luleå. För att ytterligare belysa länets samhörighet med klasslärarutbildningen i Luleå kan nämnas att inte mindre än 84 % av de första-handssökande vid höstterminen 1975 var från Norrbotten.

I Norrbotten har vi också ett omfattande samarbete över gränserna med Finland och Norge. Om klasslärarutbildningen i Luleå läggs ned kommer Norrbotten att vara det enda område inom Nordkalotten som saknar lärarhögskola. Det skulle vara en beklaglig utveckling om vi samtidigt som vi regionalt på olika områden försöker utveckla samhörigheten på Nordkalotten skulle få uppleva hur detta arbete centralt raseras på grund av en avveckling av klasslärarutbildningen. Detta får bara inte ske.

Statsrådet säger i svaret att arbetsgruppen inte bara fått till uppgift att se över lärarutbildningens organisation utan också att bevisa konsekvenserna av nedläggning av lärarhögskolan. Nu frågar jag statsrådet: Har arbetsgruppen i sin belysning av nedläggningskonsekvenserna berört de speciella svårigheter vi skulle bli utsatta för i Norrbotten? Dessutom: Vad har statsrådet själv för uppfattning om nedläggningskonsekvenserna i Norrbotten med ledning av arbetsgruppens belysning?

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Först vill jag på övligt sätt tacka statsrådet för svaret.

Frågan om lärarutbildningens dimensionering och lokalisering är ju synnerligen komplicerad, inte minst med tanke på att det visat sig mycket svårt att få fram säkra prognoser för behovet av lärare. I sitt betänkande nr 10 våren 1975 pekar utbildningsutskottet på en rad osäkerhetsfaktorer i detta avseende. Skall det t. ex. vara strikt överensstämmelse mellan arbetsmarknadsbehovet och utbildningskapaciteten i fråga om lärare, eller kan utbildningen vara inriktad mot en bredare arbetsmarknad än enbart skolområdet? Lärarbenägenheten är en annan osäker faktor, som t. ex. statistiska centralbyrån och skolöverstyrelsen visat sig ha delade meningar om. Vad man i ett sammanhang uppger som ett läraröverskott på över 1 000 visar sig i ett annat sammanhang vara reducerat till några tiotal. Statsrådet har ju f. ö. nyss lämnat liknande uppgifter.

Utskottet pekar vidare på en rad beslutade eller aviserade politiska reformer, som också kan tänkas öka behovet av lärarkrafter. Bör i så fall inte hänsyn tas också härtill, när man planerar för den kommande utbildningskapaciteten? Det ökande kravet på fortbildning av lärare kommer också att öka det totala behovet av lärare, då det kommer att behövas åtskilligt fler vikarier.

Dessutom ställer man sig onekligen, liksom utskottet i våras, undrande inför en så drastisk nedskärning och koncentration av utbildningskapaciteten som den som nu tycks äga rum. Är det rimligt att låsa utbildningskapaciteten till den av arbetsgruppen föreslagna låga nivån? Det är ju inte alls otroligt att det inom några få år återigen blir behov av ökad utbildning. Då skall man på nytt rycka i lärarutbildningsorganisationen till förfång för alla berörda parter.

Jag kan förstå om man i departementet måste få fram underlag för årets budgetarbete, men då skall man inte göra så djupgående ingrepp att man sätter käpp i hjulet för den långsiktiga planeringen. Den bör rimligen göras av lärarutbildningsutredningen och av de organisationskommittéer som tillsatts för den regionala planeringen av högskolan. Lärarutbildningsutredningen har visserligen haft arbetsgruppens förslag på remiss, men den alltför korta remisstiden på ungefär en månad kan inte ha tillåtit någon djupare penetration av en så komplicerad fråga. Den kräver betydligt mera omsorgsfull behandling.

Dessutom vill jag instämma i UKÅ:s bedömning att det skulle vara högst otillfredsställande om ett förslag till förändring av utbudet av högskoleutbildning på vissa orter nu skulle handläggas och prövas helt vid sidan av det planeringsarbete som pågår med anledning av den av riksdagen beslutade sammanhållna högskolan. Därför, herr talman, vill jag upprepa min fråga till statsrådet: Är statsrådet beredd att låta den nuvarande lärarutbildningsorganisationen bestå i avvaktan på att 1974 års lärarutbildningsutredning skall lägga fram sina förslag till långsiktig lösning av frågan och – kan jag tillägga – de olika organisationskommittéerna för högskolan hunnit behandla ärendet?

Herr JOHANSSON i Växjö (c):

Herr talman! När den arbetsgrupp inom kanslihuset som ägnat sig åt lärarutbildningsfrågor i början av september lade fram sitt förslag att både klasslärarutbildningen och ämneslärarutbildningen i Växjö skall dras in väckte det förstämning och förvåning i orten. Det finns ingen anledning att tro annat än att förhållandet var likartat på de andra fem orterna där hot om nedläggning av motsvarande utbildning blev känt. Det har väl för all del talats om ett läraröverskott under år framöver, men att nedskärningen av utbildningen på detta område skulle ta sig sådana drastiska uttryck var oss fjärran. Jag vill inte påstå att jag i alla delar satt mig in i detta avsnitt av vårt utbildningsväsende. Så mycket har jag dock klart för mig – och det kan jag väl säga utan att framstå som speciell lokalpatriot för Växjös vidkommande – som att arbetsgruppens förslag är minst sagt förbryllande.

Från flera håll har bl. a. talats om den osäkerhet som vidlåder de prognoser som arbetsgruppen haft som mall när den gjort upp sitt förslag. Så sent som i våras framförde utbildningsutskottet i sitt betänkande tveksamhet om prognosens tillförlitlighet. Interpellanten Thorsten Larsson i Staffanstorp har bl. a. anfört det i sin interpellation. Utskottet anförde att en prognos endast kan klarlägga en tendens och att man därför inte kan förvänta sig att prognossiffrorna ger uppgift om det exakta behovet. Fru statsrådet Hjelm-Wallén säger också i sitt svar att det alarmerande läraröverskott som det talats om tidigare inte är så farligt i dag.

Utskottet påtalade också att det läraröverskott som kunnat konstateras inte har inneburit full täckning av lärarbehovet i hela landet. Det förhåller sig nämligen så att främst de arbetslösa lärarnas lokala bundenhet har medfört lärarbrist på många orter. Det är inte ovanligt att man tvingats anställa icke behöriga vikarier, vilket som regel knappast är att föredra. Därför underströk utskottet att en viss överutbildningskapacitet är motiverad.

Arbetsgruppens lärarbehovsbedömning tycks inte heller ha påverkats av senare års riksdagsbeslut om exempelvis föräldrapenning under längre tid, om rörlig pensionsålder och om särskilda åtgärder på skolområdet som innebär en ökad lärartäthet.

Arbetsgruppen framhåller att de föreslagna åtgärderna kommer att få stor betydelse ur ekonomisk synpunkt. Det kan tyckas vara obestridligt att så skulle bli fallet när utbildningskapaciteten dras ned. Men synar man problemen närmare skall man finna att ett sådant resonemang inte är helt relevant. En del besparingar är gjorda på grund av redan genomförda nedskärningar av intagningen. Vidare har man löner till övertalig ordinarie lärarpersonal, sysselsatt med andra uppgifter, eller kostnader för förtidspensioner. I stället för besparingar kan ordet kostnadsförändringar vara mer täckande.

Vad som också förbryllar är att utredningen föreslår en organisatorisk förändring av lärarhögskoleorganisationen innan lärarutbildningsutredningen, den s. k. LUT 74, har lagt fram sitt betänkande. Jag vill inte närmare gå in på det, eftersom interpellanterna har redogjort för vad denna utredning skall syssla med. Det framstår klart att det är alldeles fel att – innan denna utredning är färdig – vidtaga några drastiska åtgärder när det gäller dimensionering och förändring av lärarutbildningen.

Växjö skall få behålla förskollärarutbildningen. Men skulle man om några år komma fram till att denna utbildning skall integreras med annan utbildning, såsom låg- och mellanstadielärarutbildning – ja, då måste en ny organisationsförändring ske. Sådana kastningar i utbildningspolitiken är inte till gagn för någon. LUT har bl. a. fått i uppgift att syna just integreringen av olika utbildningsvägar, och man har tänkt sig att förskollärarutbildning skall kunna integreras med lågstadie- och mellanstadielärarutbildning, exempelvis.

Att framställa prognoser inom utbildningsväsendet tillhör den svåra problematiken. Särskilt lärarutbildningens historia i detta land kan väl

betecknas som något av en berg- och dalbana. Vad som varit sanning det ena decenniet har decenniet efter bedömts som i hög grad diskutabelt, ja, helt enkelt felaktigt. Med detta för ögonen bör vi verkligen lägga oss vinn om att den ena handen vet vad den andra gör.

Stick i stäv mot U 68, där decentralisering förespråkas, föreslår arbetsgruppen en centralisering av ämneslärarutbildningen. Den utbildning vi på detta område har i Växjö sorterar under lärarhögskolan i Malmö. Filialen inrättades 1967 när bristen på ämneslärare var stor. Det går inte att bestrida. Och ett faktum är att överskottet av denna kategori lärare finns i de stora städerna – i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Malmö-Lund. Det vore ju därför mera logiskt att de små enheterna i landsorten behölls utan att läraröverskottet i storstäderna ökar.

Enligt inhämtad uppgift förhåller det sig så att ämneslärare som utbildas i landsorten också tar arbete i dessa regioner, där det för resten i dag fattas behöriga ämneslärare, speciellt adjunktskompetenta. Jag har varit i kontakt med lärare som bedriver denna ämneslärarutbildning. Man pekar på den personliga kontakt som råder mellan handledare och kandidater och mellan kandidaterna. Den lilla enheten skapar en stimulerande atmosfär, och man drunknar inte i mängden, vilket däremot kan vara fallet vid de stora lärarhögskolorna. Detta konstaterande borde ju snarare medverka till att man ökade denna utbildning i landsorten än att man gjorde tvärtom.

Men vad som är kanske allra mest illavarslande med den här avlöningen av utbildningsmöjligheter i Växjö enligt arbetsgruppens förslag är ju, att den befintliga universitetsfilialen kommer i en egendomlig dager som helt strider mot intentionerna en gång hos riksdag och regering.

När utbildningsministern Bertil Zachrisson besökte Växjö hösten 1974 ansåg han sig kunna utlova, att universitetsfilialorterna i den nya högskoleorganisationen skulle komma i fråga i första hand med största möjliga utbud av olika utbildningar, däribland självfallet som en tungt vägande beståndsdel klasslärarutbildning. Häremot kontrasterar departementsgruppens förslag flagrant. Härtill kommer, att även den nuvarande universitetsfilialens utbildningsutbud minskar på den ekonomisk-administrativa sektorn.

Vi skulle hamna i den besynnerliga situationen att mellan en förskollärarutbildning utan vidare anknytning och den akademiska utbildningen finns ingenting. Det finns ingen som helst motivering för en sådan diskriminering av Växjö. Vi vill än en gång peka på de speciella möjligheter till integration mellan institutionerna vid lärarhögskolorna och universitetsfilialen som just situationen i Växjö och t. ex. Karlstad erbjuder och som på sikt kan växa fram även vid andra högskoleenheter.

Det är viktigt att påpeka, att institutionen i pedagogik vid den nuvarande universitetsfilialen är en resurs, som får sin naturliga användning bl. a. i ett nära samarbete med praktisk lärarutbildning på olika linjer. Det måste följaktligen även från denna utgångspunkt anses ytterst allvarligt att, såsom föreslagits, beröva högskolan i Växjö såväl klasslärar-

utbildning som praktisk ämneslärarutbildning. I ett sådant läge blir allt tal om integration mellan linjerna totalt meningslöst.

Herr talman! Universitetskanslersämbetet har skarpt kritiserat arbetsgruppens förslag och bl. a. sagt följande:

”En huvudtanke i den förestående högskolereformen är som bekant att regionala och lokala högskolemyndigheter skall få stort inflytande. Då kan inte hela planeringen föregripas av ett beslut om nedläggning av just lärarutbildning.”

Det låter klokt och bör vara ett rättesnöre för såväl kanslihus som beslutsfattare i detta hus. Detta innebär från min sida också en förlitan till statsrådet fru Hjelm-Wallén.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Man har här uttryckt farhågor för att lärarutbildningen skulle åka berg- och dalbana. När vi genomförde den stora skolreformen på 1960-talet, fick lärarutbildningen en dimension som det var lätt att se var alltför stor om man tog hänsyn till det egentliga behovet inom skolan. Men vid den tidpunkten hade vi en betydande övergång från läraryrket till andra yrken, och det var för att täcka den avgången som den här kostymen gjordes så stor som den kom att bli. Sedan visade det sig att avgångarna blev färre än beräknat på grund av den ändrade situationen på arbetsmarknaden. Akademikeröverskottet t. ex. kom ju att betyda mycket i det sammanhanget. Detta visar att det är mycket svårt att ställa prognoser.

Det är att emellertid att hoppas att den ökade satsning som skolöverstyrelsen och statistiska centralbyrån nu vill göra skall ge resultat och att vi i fortsättningen på ett bättre sätt skall kunna bedöma lärarbehovet.

Även om den fråga som jag tidigare har diskuterat med statsrådet Hjelm-Wallén gällde de arbetslösa lärarna – de ställdes i fokus i det sammanhanget – så får min fråga inte betyda att utbildningskapaciteten utan vidare skall betecknas såsom alltför hög. Jag delar den uppfattning, som har framförts här under diskussionen i samband med interpellationssvaret, att man bör skynda långsamt vid sådana här förändringar och inte utan vidare krympa lärarutbildningen alltför mycket. Det finns, som jag nämnde tidigare, behov på läraryrket som ger utrymme för ett större antal lärare än vad det egentliga arbetsmarknadsbehovet anger, och det var det jag här med några ord ville understryka. Dit hör, som jag också nämnde tidigare, fortbildningsbehovet, som jag anser vara utomordentligt stort och där det är mycket angeläget att man gör en ordentlig satsning. Det inverkar givetvis på lärarbehovet. Det har sagts här tidigare.

Ett annat behov är utökningen av den undervisande personalen i grund- och gymnasieskolan, som har visat sig möjlig att genomföra tack vare det särskilda bidraget som har utgått de senaste åren och som statsrådet tidigare talade om. Jag tror det är utomordentligt viktigt och angeläget med en sådan ökning av lärartätheten som vi talat så mycket om, dvs.

mindre klasser och mindre läraravdelningar. Jag anser att det är en utomordentligt angelägen reform, och jag tror det är viktigt att gå vidare på den väg man här slagit in på. Gör man det kommer det givetvis att påverka lärarbehovet i inte obetydlig grad.

Detta gör att man kanske bör gå fram litet försiktigare när man nu står i begrepp att krympa lärarutbildningen. Det innebär inte att jag tar tillbaka något av vad jag tidigare sagt, nämligen att det gäller att se till att de utbildade lärarna får anställning. Det är ju också utomordentligt viktigt. Vad det här gäller är att följa utvecklingen mycket nära och mycket noga. Jag hoppas att detta kommer att ske, och det är med verklig tillfredsställelse som jag noterar det intresse som statsrådet Hjelm-Wallén visar för de här frågorna.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Först vill jag säga att det inte är möjligt för mig att i dag ta ställning till arbetsgruppens förslag. Arbetsgruppen har utsatts för en ingående granskning av remissorganen. Remissvaren strömmar nu in till departementet, och jag försöker i mån av kraft att noggrant gå igenom dem. Jag blir då också via en mängd uppvaktningar, som fortfarande äger rum, uppmärksam på alla de problem som uppstår för de respektive orterna i samband med neddragningen av lärarutbildningen. Det är alltså inte möjligt för mig att i dag gå in i en saksdiskussion, även om det skulle vara frestande att något kommentera särskilt Bertil Johanssons framställning. Vi får dock vänta med det tills regeringen tagit ställning och riksdagen har fått tillfälle att ta del av regeringens bedömning.

Jag vill till herr Larsson i Staffanstorp säga att det är alldeles riktigt att lärarutbildningsutredningen skulle höras – det var ju det som riksdagen önskade. Så har också skett i två led: dels har arbetsgruppen haft överläggningar med utredningen i augusti månad, dels har utredningen i remissvar till departementet fått ange sin åsikt i frågan. Jag vill gärna citera slutsatsen i lärarutbildningsutredningens remissvar. Den lyder så här: "Den generella slutsatsen som LUT 74 drar vad gäller förenligheten är att förslagen icke binder utredningens fortsatta arbete. LUT 74 konstaterar också att förslagen icke innebär några förändringar i utredningens uppdragsbeskrivningar."

Herr Larsson – och för den delen också fröken Hörlén – ville att de regionala kommittéerna inom högskoleväsendet skulle få komma in i det här arbetet. Nu är emellertid situationen den, att arbetsgruppen tillsattes i våras innan de regionala kommittéerna tillsattes, och gruppen måste därför utföra en stor del av sitt arbete innan kommittéerna hade hunnit komma i gång, vilket inte har skett förrän nu i höst. Vi behövde arbetsgruppens förslag i så god tid att det kunde beaktas under höstens budgetarbete. På den grunden var det alltså inte möjligt att låta de regionala kommittéerna i det här ledet komma med i arbetet.

Jag vill verkligen instämma med fröken Hörlén och övriga som säger

att det är synnerligen svårt att göra prognoser på det här området. Jag sade också i 1975 års budgetproposition att det råder stor osäkerhet beträffande prognoserna. Likväl måste både regering och riksdag redan i våras – det kunde inte undvikas – besluta om en kraftig neddragning av kapaciteten vid lärarhögskolorna. Den stora kapacitetsindragningen är alltså redan gjord – den beslutades våren 1975 – och gäller innevarande budgetår.

När nu arbetsgruppen har kommit med sina förslag påpekar den ytterligare en gång att prognoserna är osäkra, men trots osäkerheten kan vi som ansvariga politiker inte sticka huvudet i busken och hoppas att slippa ta ställning. Vi måste ju under alla förhållanden göra en bedömning av lärarutbildningskapaciteten under nästkommande år. För regeringens del sker det alltså i budgetpropositionen 1976.

Det var intressant att återigen se herr Westberg i Ljusdal i talarstolen, eftersom han var uppe och talade i den förra frågan. Den debatten gällde rädslan för arbetslöshet bland lärare, och nu deltar han i debatten som bygger på rädsla för att utbildningskapaciteten kan komma att dras ned för mycket. De förslag som herr Westberg i Ljusdal nu kommer med för att få den här ekvationen att gå ihop är utomordentligt dyrbara förslag av typen reservvikarier och fortbildning – i så fall i mycket stor skala, om de skall få någon effekt.

Jag menar att de här mycket långtgående och stora förslagen går det inte att bolla så enkelt med. Här rör det sig om kostnader uppemot miljardbelopp. Jag tror att vi måste ta en mycket grundligare funderare på sådana förslag än man kan göra i den här debatten.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! Jag har inte haft tillfälle att höra den här debatten i dess helhet, och därför vill jag be om ursäkt om möjligen någonting upprepas som har sagts tidigare.

Den arbetsgrupp som har sett över lärarutbildningen och föreslagit en viss begränsning av denna har tydligen grundat sitt förslag på prognoser som är uppgjorda i ett rätt tidigt skede. Länskolnämnden i det län jag representerar, Kristianstads län, har i sitt yttrande – som väl statsrådet får under sina ögon så småningom – bl. a. påtalat att det har inträffat ganska mycket på just det här området sedan 1972. Exempelvis är det betydligt vanligare med deltidsanställning och partiell tjänstledighet nu än det var tidigare. Det har kommit nya regler om ledighet för tillsyn och vård av minderåriga barn, och det har kommit bestämmelser om rörlig pensionsålder. Utredningar pågår om studieledighetens omfattning nu och vid planerad utökning av lärarfortbildningen, lärarutbildad personals yrkesverksamhetsgrad och sysselsättning utanför lärarområdet osv., och mera kommer.

Det är en hel del omständigheter som gör att de prognoser som gjordes 1972 kanske inte är alldeles aktuella i dag. Bl. a. har SIA-utredningen lagt fram sitt betänkande. Vad det kommer att leda till för förslag från

statsrådet vet vi väl inte än, men vi vet att det är en mycket allmän åsikt, åtminstone från lärarhåll, att ett bidrag till att lätta de bekymmer som nu råder vore att få mindre klasser och därigenom också en ökad lärartäthet. Det kan väl också tänkas att det kommer nya bestämmelser om arbetstidsförändringar för lärare osv.

Vidare har från mitt län pekats på den mycket starka önskvärldheten av att det på något sätt skapas en reservlärarkår. Väldigt många som kanske inte är helt kompetenta får nu sättas in som lärare därför att man behöver tillfällig hjälp. Detta är ett skäl för att yrka på att man i de konkreta förslagen då det gäller att minska lärarutbildningen verkligen beaktar att de prognoser som arbetsgruppen har gjort kanske inte är alldeles aktuella.

En annan omständighet som jag här vill peka på är att bland de platser där en inskränkning föreslås återfinns Kristianstad, och det berör mig naturligtvis väldigt nära. Man har sagt att man vill ha en jämn geografisk fördelning av lärarutbildningsplatserna, och det är kanske riktigt i och för sig, men väsentligt är ändå att de som skall gå på utbildningen får så nära som möjligt till sina utbildningsplatser. I det avseendet är södra Sverige väldigt styvmoderligt behandlat i förslaget, som upptar en utbildningsplats i Malmö. Vi vet att Skåne i alla fall har en miljon invånare – en åttondel av hela landets befolkning bor alltså i Skåne. Då tycker jag nog att det bör vara mer än en utbildningsplats i Skåne.

Det finns givetvis också regionalpolitiska synpunkter som gör sig gällande. Den västra delen av Skåne har en mycket stark koncentration av befolkningen. Den östra delen av Skåne däremot är glesare befolkad. Vi tycker att det i ett sådant läge inte är riktigt att man tar bort en utbildningsplats från den del av landskapet som väger lätt; hellre skulle man tynga på där.

I tidigare frågor har också sagts att Kristianstad tillsammans med Hässleholm är ett primärt centrum. Det gäller alltså orter som såvitt avser arbetsmarknad, service, kommunikation och utbildning är tänkta att utvecklas, så att de i fråga om boende och lokalisering av skilda slags verksamheter kan utgöra reella alternativ till bostadsområdena. Departementschefen, som talade för den sidan av vår statsförvaltning som gäller regionalpolitik och planering, sade att i ett område som är klassat som storstadsområde skall en förändring i detta avseende, om den blir aktuell, alltid ersättas med annan jämförlig utbildning.

I Skåne råder som sagt en klar slagsida mellan västra och östra delen. Från såväl regionalpolitiska som utbildningspolitiska synpunkter är det därför nödvändigt att det primära centret i nordöstra Skåne, för att kunna utvecklas till ett storstadsalternativ, även på utbildningspolitikens område ges allt stöd, förstärkta resurser och servicemöjligheter. Det har skett – jag vill ge det erkännandet åt såväl regering som riksdag – genom det beslut som fattats om att högskoleutbildningen skall förläggas till Kristianstad. Därför ter det sig som ett hårt och chockerande slag, när det beslutet har fattats, att en ny utredning säger att denna utbildning

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om lärarutbild-
ningen*

skall tas bort från Kristianstad. Det är nämligen inte alldeles säkert att man kan få dit någon annan jämbördig utbildning. Jag har mycket svårt att förstå det inträffade och vill från regionalpolitisk synpunkt verkligen vädja till det handläggande statsrådet att inte dra in utbildningen där.

Jag såg i svaret på interpellationen att statsrådet hade planerat att det konkreta resultatet skulle komma i statsverkspropositionen. Även här i riksdagen ville jag gärna framhålla dessa synpunkter, som givetvis kommer från länskolnämnden i Kristianstads län. Jag hoppas och vädjar att statsrådet skall beakta dem vid utformandet av propositionen.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Jag vill gärna ta fasta på vad statsrådet Hjelm-Wallén här sade, nämligen att hon hade för avsikt att följa dessa frågor med stor uppmärksamhet. Det vill jag tacksamt notera, och jag ifrågasatte egentligen inte heller något annat. Men man blir ju lite fundersam när arbetsgruppens förslag kommer. Det har blivit så modernt att tillsätta arbetsgrupper inom departementen, och det är inte alltid det har visat sig vara så lyckligt – det vill jag gärna understryka. LUT skulle höras. Ja, fru statsråd, man har haft en timmes sammanträde med LUT och informerat om vad man skulle framlägga. Är detta den överläggning som vi avsåg från utbildningsutskottet? Knappast!

Vidare är det en annan sak som jag tycker att man kan ta fasta på. Jag kom att tänka på det när man här talade om vissa arbetslösa grupper. Det är den aspekt som anläggs på s. 55 i arbetsgruppens rapport, där det heter: "Givetvis bör i första hand möjligheten prövas att bereda lärarutbildare tjänstgöring inom skolväsendet."

Men man sade inte något mer om det, och ett sådant schablonmässigt synsätt kan ju knappast accepteras av dem som berörs. I så fall måste arbetsgruppen komma med något förslag i detalj, om jag fattat rätt.

Statsrådet säger att det är svårt att diskutera i sak nu när det gäller t. ex. högskoleorganisationen, överkörningen av de regionala kommittéerna osv. Det kan jag kanske hålla med om. Men då skall man observera att arbetsgruppens förslag inte gäller en begränsad fråga – antagning till lärarutbildning hösten 1976 eller någonting sådant – utan man avser här en planering för framtiden.

Det är i det sammanhanget jag ber statsrådet observera dessa förhållanden, för det här förslaget har ju faktiskt kommit vid en olycklig tidpunkt. Detta tror jag statsrådet kan vara enig med mig om, när vi har både LUT och de regionala högskolekommittéerna som skall planera inom regionen. De har väl nästan inte hunnit ha mer än ett eller två sammanträden vardera. Egentligen fick de ju som första uppgift att yttra sig över arbetsgruppens förslag, och jag vet att det så att säga kom över dem i en handvändning. Jag kan som upplysning för statsrådet nämna att H 75 avstod från att yttra sig på grund av den knappa tiden och på grund av den egendomliga situation som uppstått.

Men jag tar fasta på, herr talman, att statsrådet följer de här frågorna

Tisdagen den
28 oktober 1975

---

*Om lärarutbild-
ningen*

med uppmärksamhet. Som jag sade i mitt inledande anförande har jag också tolkat statsrådets mycket knapphändiga uttalande att det blir ett ställningstagande i budgetpropositionen så, att detta ställningstagande kanske kan vara rätt positivt för lärarutbildningsorganisationen.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Statsrådet sade nyss att det inte var möjligt att ta ställning till arbetsgruppens förslag i dag, då uppvaktningar fortfarande pågår och man får avvakta all den information som går att få in på det sättet. Jag kan förstå detta, och jag räknar med att vi också här i kammaren får anledning att återkomma till diskussionen i sak.

Men just mot denna bakgrund tycker jag det finns anledning för statsrådet att lägga på minnet vad vi sagt här i dag, och jag är glad över att statsrådet är så medveten om de svårigheter som föreligger när det gäller att göra prognoser beträffande lärarutbildningen. Denna osäkerhet i fråga om prognoserna tycker jag pekar i den riktningen att man behöver en ordentlig marginal för att kunna möta skiftande behov på området. Det behövs en elastisk organisation för att undvika onödig ryckighet i planeringen, en utbildningsorganisation som kan möta olika utbildningsbehov i samhället. Jag vill erinra om att skolöverstyrelsen också framlagt förslag om en basorganisation.

I utskottet arbetade vi rätt intensivt i våras med att försöka få fram underlag för en bedömning av behovet när det gäller lärarutbildningen. Men det är klart att vi på den korta tid som stod oss till buds inte kunde nå samma resultat som man bör kunna göra i departementet, där man har andra resurser och kan använda mer tid för att få fram underlag för bedömningen. Departementschefen bör också ha möjlighet att väga samman olika fakta och ta hänsyn till långsiktiga tendenser då det gäller utbildningsbehovet.

Jag ser alltså fram mot en kommande diskussion här i kammaren då vi på nytt får ta upp den mycket viktiga lärarutbildningsfrågan.

Herr JOHANSSON i Växjö (c):

Herr talman! Det är inte utan att jag är litet nyfiken på vad fru statsrådet menade, när hon i sitt andra inlägg sade att det skulle vara intressant att gå in i sakfrågan, något som hon sedan inte gjorde. Men jag tyckte att hon ändå gick något djupare in i ämnet, när hon bemötte interpellanten och frågeställarna.

Nu tror jag emellertid fru statsrådet om gott och antar att hon håller med mig om att en högskola som avlövas helt när det gäller andra utbildningsmöjligheter, t. ex. lärarutbildning och ämneslärarutbildning, har svårt att hävda sig i framtiden. Det tror jag också är fru statsrådets mening.

Överläggningen var härmed slutad.

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Om översyn av
vapenfrilagen*

Herr försvarsministern HOLMQVIST erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Börjessons* i Falköping (c) den 15 oktober anmälda interpellation, 1975/76:20, till herr justitieministern, dels herr *Ekinges* (fp) den 15 oktober anmälda fråga, 1975/76:3, och anförde:

Herr talman! Herr Ekinge har frågat om jag är beredd att medverka till en större generositet mot de ungdomar som, efter att ha brottats med problemet, vägrar att bära vapen.

Herr Börjesson i Falköping har frågat justitieministern om han är villig medverka till att gällande vapenfrilag snarast blir föremål för en översyn samt att sådana regler för tillämpningen av lagen på området skapas att förtroendet hos allmänheten samt rättssäkerheten kan upprätthållas. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Jag besvarar frågan och interpellationen i ett sammanhang.

Regeringen tillsatte den 13 september 1973 en utredning för översyn av lagen om vapenfri tjänst och av sanktionerna vid vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring eller vapenfri tjänst. Utredningen har följande fyra huvuduppgifter: 1. att precisera förutsättningarna för vapenfri tjänst, 2. att överväga frågor om de vapenfrias tjänstgöringsområden, 3. att undersöka möjligheterna att förbättra utrednings- och prövningsförfarandet samt 4. att överväga sanktionerna vid fall av vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring eller vapenfri tjänst.

Vapenfriutredningen torde komma att avlämna sitt betänkande nästa år. Vi får då anledning att noggrant pröva dess material och förslag. Jag är därför inte nu beredd att vidta några särskilda åtgärder på detta område.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till herr försvarsministern för svaret på min interpellation. Den var föranledd av det uppmärksammade fallet med vapenvägran och matstrejk av en person, som på grund av sin religiösa övertygelse hade kommit till insikt om att det med hänsyn till Bibelns lära och humanitetens krav är orätt att lära sig döda människor. Hans nådcansökan till justitieministern beviljades inte.

Händelsen väckte stor olust hos en bred allmänhet, och jag vill erkänna att jag personligen berördes illa av det inträffade. Man frågade sig osökt om gällande vapenfrilag har så preciserade regler som vore önskvärt, eller om lagens innehåll kan tolkas olika från fall till fall. Av allt att döma kommer vapenfriutredningen, som statsrådet här hänvisar till, att ta upp en rad frågor som tarvar närmare övervägande. Det är också bra om utredningen kan avlämna sitt betänkande redan nästa år. Jag förväntar mig också att när utredningen har lagt fram sitt betänkande skall det inte dröja alltför länge förrän proposition i ärendet föreläggs riksdagen.

Det är inte tillfredsställande med en vapenfrilag som, liksom i det åberopade fallet, helt kan sättas ur spel och utelämnas en person som

hänvisar till lagen för sin vapenvägran. Man kan med fog ifrågasätta rättssäkerheten för enskilda människor, om lagar kan åsidosättas på ett sätt som vederbörande inte finner vara rättvist. Samtidigt är det obestriddligt att det behövs vissa spärrar, som hindrar personer att medvetet och lojalt utnyttja de möjligheter de ser i en vapenfri lag.

Det är en grannliga uppgift för den sittande utredningen att göra de nödvändiga övervägandena och ändringarna i nu gällande lag, men jag tror att många delar min uppfattning att det krävs mer preciserade regler för vapenfri tjänst och även för tjänst inom totalförsvarets ram över huvud taget. En vapenfrilag rör ett så känsligt område att den ovillkorligen måste inge förtroende hos allmänheten för att den skall respekteras. Min förhoppning är, herr talman, att utredningens förslag uppfyller detta krav.

Herr EKINGE (fp):

Herr talman! Även jag ber att få tacka statsrådet för svaret.

Jag beklagar den negativa inställning som statsrådet har till dessa frågor. Jag kan inte tolka svaret på annat sätt än så, att försvarsministern tycker att det är i sin ordning att 800–900 unga män varje år fortfarande döms till fängelse för totalvägran. Jag kan personligen inte se det på det sättet. Dessa förhållanden är, menar jag, helt ovärdiga vårt samhälle, om vi över huvud taget gör anspråk på att respektera samvetsfriheten hos den enskilda människan.

Jag måste bekänna att jag hade förhoppningen att statsrådet skulle ha tagit i varje fall något intryck av Broderskapsrörelsens propäer. Men tydligen är även den maktlös. Kanske det också är en alldeles för liten grupp för att den skall kunna öva något inflytande.

Enligt den statistik jag har tillgänglig skulle f. n. två av tre sökande som av etiska skäl anser sig för sitt samvetes skull icke kunna fullgöra vapentjänst få avslag på sin ansökan. Det måste tolkas så, att alla dessa skulle ha mer eller mindre grumliga motiv för sin vägran. Tror verkligen försvarsministern att det är på det sättet?

En svensk frikyrkotidning skrev häromdagen på tal om det stora antalet unga män som i dag befolkar våra fängelser för sin vägran följande: "De svenska politiska fångarnas antal uppgår procentuellt sett till ett skrämmande högt antal."

Anser försvarsministern att denna ordning är bra? Stämmer det med vår allmänna syn på rättssamhället att befolka våra fängelser med dessa unga män?

Vad jag med min fråga närmast efterlyste var ett besked om i vilken utsträckning försvarsministern ville medverka till en liberalisering. Nu är det ju på det sättet att vapenfrinämndens beslut kan överklagas, och sådana överklaganden handläggs såvitt jag vet inom försvarsdepartementet. Därvid har alltså försvarsministern en utomordentlig möjlighet att påverka utvecklingen genom en mer liberal syn och mer liberal handläggning vid behandlingen av avslagsärendena. Det skulle också kunna påverka rättsutvecklingen på detta område, och den möjligheten hade

jag hoppats att försvarsministern skulle nyttja.

Tillvägagångssättet vid handläggningen av ärenden inför vapenfrinämnden kan inte heller anses tillfredsställande. En utredare skall bilda sig en uppfattning om vederbörande sökande och hans motiv. En utredare föredrar ärendet inför vapenfrinämnden. Möjligheterna för nämndens ledamöter att självständigt bilda sig en uppfattning om en sökande måste vara ytterst begränsade. Borde det inte finnas anledning att nu och då kalla in vederbörande sökande till nämnden, detta framför allt innan avslag lämnas på en framställning – ett avslag som man vet i praktiken innebär utdömmande av fängelsestraff på minst en månad? Så långt jag vet är denna möjlighet för sökande att få framtråda inför nämnden praktiskt taget obefintlig i dag. Detta borde väl vara en åtgärd som skulle kunna vidtas utan omfattande, tidsödande utredningar? Ja, i detta fall skulle det kunna ske utan avvaktan på utredningens förslag och den vidare behandlingen av dess förslag.

I rättegångsbalkens bestämmelser finns det stadgat om möjlighet att ha ett trovärdigt vittne närvarande vid förhör. Den bestämmelsen har givetvis tillkommit för att öka den enskildes rättssäkerhet och för att ge garantier för en i alla avseenden korrekt behandling. Likaså skapar man härigenom möjlighet att styrka vad som framkommit vid förhöret. Och man skulle kunna tillägga att den metoden med förhörsvittne också ger undersökningsledaren ett skydd genom att han då löper mindre risk för att bli utsatt för falska beskyllningar om felaktigheter.

Jag skulle vilja fråga försvarsministern: Vore det inte rimligt att den som skall undergå undersökning i samband med sin ansökan om vapenfri tjänst på samma sätt finge tillgång till ett förhörsvittne, dvs. att någon som han själv utväljer finge närvara vid utredningsmannens förhör med honom? Det här är ju också en åtgärd som lätt kan åstadkommas, och för den behövs det inte heller någon vidlyftig utredning. Det skulle innebära en värdigare och riktigare behandling av en sökande.

Det är alltså tre punkter som jag har velat ställa i förgrunden för att åstadkomma en värdigare och riktigare behandling.

Helst skulle man naturligtvis vilja se att hela detta undersökningsförfarande kom bort och att en sökande i stället med intyg skulle få styrka sin uppfattning om sina samvetsbetänkligheter. Men jag kan förstå att en sådan åtgärd måste utredningen närmare få överväga. När det gäller vittnes närvaro borde det emellertid vara möjligt att åstadkomma något redan nu. Jag tror att det skulle medverka till att vi slapp så många avslag och så många tragiska fall som vi i dag får. Dessa vittnen skulle också i viss utsträckning kunna kallas in till nämnden eller uppmanas att skriftligen ge sin syn på undersökningen av en sökande.

Jag instämmer gärna i den oro som Broderskapsrörelsens skrivelse ger uttryck för över det sätt på vilket vapenvägrarna behandlas. Men jag beklagar – jag måste säga det än en gång – den brist på engagemang som präglar regeringens handlande i denna fråga.

Herr försvarsministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag vill gärna säga till herr Börjesson i Falköping, som jag tycker har tagit mera seriöst på frågan än herr Ekinge, att jag delar hans förhoppning att denna utredning skall komma med ett förslag som gör det möjligt för oss att ytterligare förbättra prövningen. Jag hoppas också att man skall kunna finna fler områden där man kan rekommendera de pojkar som vill göra vapenfri tjänst att arbeta. Vidare är det min förhoppning att vi skulle kunna finna något annat korrektiv än fängelse. Det är klart uttalat i direktiven att utredningen skall söka ett alternativ till fängelse.

Jag hoppas alltså, liksom herr Börjesson i Falköping, att det skall vara möjligt för oss att göra sådana förändringar att vi får en något bättre ordning än den vi har i dag. Den nuvarande ordningen har naturligtvis sina brister.

När det gäller herr Ekinge måste jag säga att han tydligen för egen del inte har behov av något trovärdigt vittne. Han kommer med påståenden om min uppfattning i dessa frågor som han absolut inte kan grunda på mitt svar. Detta är en alldeles fri beskrivning av min inställning i dessa frågor.

Jag är väl underrättad om hur Broderskapsrörelsen ser på denna fråga, och jag behöver inte något ombud för att få veta dess ståndpunkt. Men jag vill erinra om att frågan är långt mer komplicerad än vad herr Ekinge föreställer sig.

När det gäller de värnpliktiga som åberopar en kristen grund för sin vägran har vi i dag den ordningen att övervägande antalet får befrielse. Problemet gäller dem som inte kan åberopa en kristen grund utan som på andra grunder finner det etiskt motbjudande att delta i en utbildning av detta slag. I dessa fall är det oftast svårt att komma fram till vad motivet djupast är. Jag har inte hört någon säga annat än att det bör vara en prövning av dessa ärenden. Vi har också tillsatt en särskild nämnd som prövar ansökningarna – det ankommer egentligen inte på statsrådet att göra det. Nämnden har en mycket bred förankring med representanter för bl. a. kyrkan och de fackliga organisationerna. I nämnden ingår vidare jurister. Det är denna nämnd som har att ta ställning till de fall där myndigheterna inte kunnat medge befrielse. Nämnden har då att pröva frågan om vapenfri tjänst.

Det är detta organ som vi skall sätta vår lit till. Jag tror också att nämnden verkligen försöker att på ett riktigt sätt följa den gällande författningen.

Sedan kommer ett antal ärenden över till departementet och blir där föremål för prövning. Herr Ekinge menar att jag i dessa fall tämligen okritiskt skulle bevilja alla ansökningar. Hur skulle då de personer känna sig som i nämnden är satta att sköta den här uppgiften? Om jag plötsligt skulle börja tillämpa en annan ordning än den som förutsattes när man inrättade detta institut tror jag inte att det skulle dröja länge förrän nämndens ledamöter skulle ha tröttnat på uppgiften.

Det bör inte gå till på det sättet att jag sitter i efterhand och korrigerar nämndens beslut. Därför inskränker sig antalet ärenden där departementet tar en annan ställning än nämnden och ger befrielse till ca 15 om året. Departementets ställningstaganden i dessa fall beror på att det kommit fram nya omständigheter under ärendets behandling.

Jag tycker att den ton som herr Ekinge anslög i den här debatten är ovärdig när man diskuterar dessa verkligt seriösa frågor. Det är verkligen inte bara herr Ekinge som känner för de vapenvägrare som inte får den bedömning som de själva anser vara den rätta. Men detta är en svår fråga, och vi skall som sagt försöka förbättra bedömningen och utredningsförfarandet. Jag anser också att det är viktigt att vi söker oss fram till ett annat korrektiv än fängelse i dessa fall.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Herr Ekinge var syrlig, inte bara mot försvarsministern utan också mot vapenfrinämnden och framställde den som om den bestod av en skara hårda män och kvinnor som efter eget skön dömde än si, än så. Men vi har en lagstiftning att hålla oss till och den kan vi ju inte lämna, fast vi försöker vara så grannliga vi kan.

Jag tycker nog som försvarsministern att herr Ekinge inte tog särskilt seriöst och kristligt på den här frågan. Det var ett demagogiskt exempel som han tog när han talade om att två av tre som åberopar etiska orsaker för sin ansökan om vapenfri tjänst får avslag. Exemplet gällde ju en person som åberopade religiösa orsaker. Det vet herr Ekinge måhända att de – som försvarsministern säger – i mycket stor utsträckning verkligen får sin ansökan bifallen.

Den utredning som nu sitter har ju att se över de här frågorna och försöka komma sanningen närmare. Den mänskliga faktorn spelar alltid in. Men det kan jag säga, herr Ekinge, att vi allesammans är besjälade av den inställningen att man hellre friar än fäller. En annan sak är att lagen också måste följas.

Herr EKINGE (fp):

Herr talman! Först några ord till herr Werner i Malmö. Jag hoppas att han i sin gärning som tolkare av Skriften inte förfar på samma sätt som när han tolkar vad jag nyss sade, för då blir det snett även där.

Det finns knappast någon anledning att närmare beröra hans anförande. Låt mig bara säga att vad jag behandlade när det gällde de etiska vapenvägrarna var den uppgift jag har, nämligen att 31,4 % av dem fick tillstånd till vapenfri tjänst, dvs. två av tre fick föregående år avslag på sin framställning. Det är den uppgift jag har. Om den uppgiften är demagogisk förstår jag inte hur uppgifter över huvud taget kommer fram. Det innebär, som jag sade och det vill jag understryka, att två av tre sökande enligt nämndens bedömning måste ha haft grumliga motiv för sin framställning. Jag kan bara slå fast faktum.

Försvarsministern ansåg inte att jag tog seriöst på den här frågan. Jag

är glad att försvarsministern nu i sitt anförande tar seriöst på frågan – han gjorde det inte i svaret. Jag kunde ha fått detta besked i svaret, men där fick jag bara veta att en utredning pågår, en utredning som jag själv varit med och beslutat om att den skulle igångsättas. Det förvånade mig och jag kunde absolut inte utläsa något engagemang ur svaret.

Det finns i den här frågan företeelser som man ändå står väldigt främmande inför. Jag måste, herr talman, få ta upp en sådan här situation som den har delgivits mig.

Härförleden ryckte ett antal värnpliktiga in till ett regemente. Bland dem fanns ett antal unga män som hos vapenfrinämnden ansökt om vapenfri tjänst men fått avslag på sin ansökan. De blev inkallade i vanlig ordning och ryckte alltså in. När de skulle kvittera ut sin utrustning och börja sin tjänstgöring var de naturligtvis tvungna att vägra om de skulle följa sitt samvete. Då blev de totalvägrare. I vanliga fall är gången sådan att vapenvägrare blir hemförlovade och får vänta på att så småningom bli kallade till polisförhör och den sedvanliga behandlingen fram till fällande dom och fängelse. Men vid det här tillfället var rutinen en annan. De fick inte lämna regementet, enligt de uppgifter jag har, i och med att tillförordnade regementschefen undertecknat hemförlovningsordern. I rummet intill satt nämligen polisen för att snabbtreda ärendena, och i det följande rummet satt åklagaren som därefter överlämnade en stämning för inställelse till domstolsförhandling, som skulle äga rum tio dagar senare. Här arbetade alltså militär, polismyndighet och åklagarämbete så att säga på löpande band och hemförlovningsordern blev alltså giltig först sedan åklagaren hade handlagt ärendet.

Jag måste fråga försvarsministern: Är detta en riktig ordning? Jag kan också fråga som min sagesman: Brukade inte myndigheterna här mera våld än nöden krävde mot unga män som själva vägrade att bruka våld? Unga män kan brytas ned av mindre än att bli utsatta för något dylikt. Bara detta att en ung man vågar hävda en avvikande mening mot befäl, mot kompanichef, bataljonschef och regementschef vid sin första inställelse och sin första kontakt med krigsmakten ställer stora krav på ett moraliskt ansvarstagande. Att sedan i omedelbar anslutning till det bli utsatt för polisutredning, åklagarbeslut och stämmningsinkallelse till domstol med nästan omedelbar verkan är, så långt jag kan se, helt enkelt ett övergrepp mot den för vårt rättsväsende nödvändiga humanitetshänsynen.

Justitieministern brukar ju ofta tala om det här. Anser försvarsministern att en sådan här handläggning är bra, eller vill försvarsministern ta avstånd från ett sådant förfaringsätt? Såvitt jag har mig bekant var det första gången något sådant inträffade.

Kalla det gärna att inte ta seriöst på frågan, kalla det gärna att vara demagog, men jag har tagit exempel ur livet och visat på förhållanden som vi mera s. k. etablerade kanske står utanför och inte känner så mycket av. Allvaret i min fråga och svagheten i försvarsministerns svar måste ändå klart kunna dokumenteras genom den här debatten.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag håller med försvarsministern om att det är en verkligt seriös och svår fråga som utredningen och försvarsministern har att ta ställning till, en fråga som sannerligen inte är så lätt att handskas med.

Jag tar fasta på försvarsministerns förhoppningar om att vi skall få fram ett annat alternativ än fängelse för dem som av samvetsskäl vägrar att bära vapen. Att en bättre ordning skall komma till stånd hoppas jag också, och jag tar fasta på uppgiften om att vaptentriutredningen kommer att avlämna sitt betänkande under nästa år. Jag förväntar att försvarsministern har ambitionen att snarast möjligt efter det att vederbörande betänkande remissbehandlats förelägga riksdagen en proposition i ärendet. I varje fall tolkar jag inte försvarsministerns inlägg i debatten på det sättet att han är negativ till den här frågan utan tvärtom så att försvarsministern ser allvarligt på den.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Det är nog sant att jag tar litet allvarligare på Guds ord än på herr Ekinges, men det må förlåtas mig.

Vad sedan gäller demagogin finns den verkligen kvar. Herr Ekinge använder begreppet etiker på ett sätt som inte utomstående fattar, för de räknar med att även religiösa människor har etik. Men i det här sammanhanget talar man om etiker när det gäller sådana som inte anför religiösa skäl. Det är däri demagogin från herr Ekinges sida ligger, att det begreppet känner bara den till som sysslar med de här frågorna.

Just sådana fall som herr Ekinge berättar om – och jag skulle kunna fylla på med mycket fler exempel – har gett anledning till en översyn av vapenfrilagen. Jag tycker att herr Ekinge bör besinna att alla vi som har yttrat oss här i dag, och som sysslar med de här frågorna, tar lika allvarligt på dem som herr Ekinge. Den lilla ödmjukheten borde herr Ekinge kunna kosta på sig.

Herr försvarsministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag avstår från att gå in på enskilda fall, även om herr Ekinge vill ha mitt omdöme om en del fall som han återoppar. Däremot har jag redan sagt att jag anser att det finns brister i nuvarande ordning och att vi skall försöka förbättra den.

När jag säger att det är meningslöst att diskutera de enskilda fallen kan jag erinra om just det fall som föranledde så mycken diskussion genom att en person visades upp i TV då han tvångsmatades osv. Men hur förhöll det sig där? Jo, den här personen hade genomgått sin grundutbildning, t. o. m. som befälsuttagen. Han hade, om jag inte missminner mig, gjort en repetitionsövning. När han sedan kallades in till en övning brydde han sig inte om att söka vare sig vapenfri tjänst eller anstånd utan vägrade då han kom in. Hur vi än utformar kungörelsen om vapenfri tjänst kan vi inte komma till rätta med sådana problem, när en person inte bryr sig om att söka.

Av de mellan 2 500 och 3 000 om året som söker vapenfri tjänst får ungefär två tredjedelar det. Det kan vara riktigt, vilket framhållits, att det mest är fråga om Jehovas vittnen och vissa andra som kan dokumentera att de har betänkligheter av religiös art. Dessa har i ökad utsträckning blivit frikallade.

Av de andra, som inte har sådana skäl, är det bara en tredjedel som får ja. Men ingen har sagt att ansökan avslås på grund av att motiven är grumliga. Jag har i varje fall aldrig använt något sådant uttryck. Det är självklart att en sökande får åberopa de skäl som han vill ha anförda för att få sin ansökan tillstyrkt, men dessa håller inte alltid. Det inträffar många gånger – jag tror att det gäller de flesta fallen – att den som har fått avslag sedan gör sin militärtjänst. Mycket tyder på att det går utomordentligt bra för dem i alla fall. Det här är inte riktigt klarlagt, men jag vågar ändå säga att man har anledning att räkna med att det är så.

Det senaste året vägrade bara 170 av dem som hade fått avslag – och det rör sig kanske om ett tusental under samma tid. De flesta har tydligen ställt upp och gjort sin värnplikt, även om de fått avslag på sin ansökan. Vad värre är: 600 stycken kom till tjänstgöring utan att i förväg ha sökt vapenfri tjänst eller befrielse men vägrade vid inställelsen.

Detta gör att frågan är långt mer komplicerad än herr Ekinge föreställer sig. Vi måste se över problemen, så att vi kan komma till rätta med dem och ge de människor för vilka det är motbjudande att vara med i det här sammanhanget chansen att komma undan – utan att vi därmed visar mannamån. Vi får aldrig glömma bort att det svenska försvaret fortfarande bygger på värnplikt och att det här rör sig om en undantagsbestämmelse.

Jag vill alltså med mitt anförande peka på att detta är, som herr Börjesson i Falköping säger, en komplicerad fråga och att vi skall försöka åstadkomma förbättringar. Att tala om grumliga motiv osv. har vi dock inte anledning att göra, utan det gäller att pröva vad som står i överensstämmelse med författningen, dvs. att det skall vara fråga om verkligt djup samvetsnöd. Jag medger att det är svårt att styrka en sådan, men jag tror att vi fått en allt bättre handläggning av dessa ärenden och att även de som handlägger dem i vapenfrinämnden är engagerade för att försöka göra bästa möjliga bedömningar.

Men det finns något som heter chansning i detta sammanhang, och det är kanske inte något för unga människor främmande att kasta in en ansökan för att se hur det går. Får man inte bifall, ställer man ofta upp i alla fall. Sådan är verkligheten, och jag kallar inte detta "grumliga motiv" utan menar att man söker utnyttja en möjlighet som föreligger, även om man inte kan anförda tillräckligt starka skäl för att få befrielse.

Jag tror för min del att vi aldrig kan komma dithän att vi utan någon form av prövning låter människorna själva bestämma om de vill detta i denna utbildning eller ej. Någon ordning får det finnas också i detta sammanhang.

Herr EKINGE (fp):

Herr talman! Jag måste säga att försvarsministern tydligen ser mer seriöst på denna fråga än vad herr Werner i Malmö tycks göra. Herr Werner säger att han tar allvarigare på Guds ord än på mitt anförande. Ja, jag frågade inte om det. Jag frågade om tolkningen av mina ord, eftersom herr Werner gjorde sig skyldig till en misstolkning av det jag hade sagt, och det var det jag beklagade.

Herr Werner säger att det är demagogi när jag talar om dem som vägrar av etiska och icke av religiösa motiv. Ändå vet vi att det går en ganska kraftig vattendelare mellan dessa. Och vad är bakgrunden till det? Jo, det är naturligtvis – och jag känner väl till i varje fall dem som vägrat av religiösa skäl, eftersom jag själv en gång i tiden har gjort det – att den terminologi som används stämmer mycket bättre för dem som har religiös bakgrund. Det är fråga om uttryck som "samvetsnöd" och "djup samvetsnöd", ord som det för andra människor kan vara svårt att över huvud taget ta i sin mun. Det är för dessa människor ofta svårare att artikulera sig på ett sådant sätt att man får deras motiv klargjorda.

Det är från den utgångspunkten som jag talat om att det måste komma att uppfattas så att de har grumliga motiv. Jag kan inte – det måste jag erkänna – se att det i och för sig skulle vara mera felaktigt att vägra vapentjänst av etiska skäl än av religiösa skäl. Jag vet bara att de som vägrar av religiösa skäl till 90 % får sin ansökan beviljad under det att de andra får det till drygt 30 %.

Det är den frågeställningen som jag har velat aktualisera. Vi har enligt mitt sätt att se alltför många unga män i våra fängelser i dag på grund av nuvarande ordning.

Jag vill till slut, herr talman, betyga min tacksamhet över att försvarsministern under debatten ändå har tagit ställning för en humanisering, något som jag räknar med att vi skall ha gott av för framtiden.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Föredrogs och hänvisades

Propositioner

1975/76:26 till näringsutskottet

1975/76:44 till socialförsäkringsutskottet

§ 10 Föredrogs men bordlades åter

konstitutionsutskottets betänkanden 1975/76:16–19

justitieutskottets betänkande 1975/76:1, 3 och 5

socialutskottets betänkanden 1975/76:1–11

trafikutskottets betänkanden 1975/76:1 och 2

inrikesutskottets betänkanden 1975/76:4–8

§ 11 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen 1975/76:37.

§ 12 Anmälades och bordlades

Propositioner

1975/76:16 om tillfällig nedsättning av den allmänna arbetsgivaravgiften inom det inre stödområdet

1975/76:21 med förslag till lag om ändring i jordabalken

1975/76:29 om skattefullmakt för riksdagens finans- och skatteutskott enligt 8 kap. 6 § regeringsformen

1975/76:30 om ändring av reglerna för beräkning av låncunderlag i fråga om bostadslån för nybyggnad av småhus

1975/76:33 med förslag till lag om förvärv av hyresfastighet m. m.

1975/76:41 angående förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen (1956:236)

1975/76:45 om viss ändring i bestämmelserna om kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel

1975/76:49 med förslag till lag om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror

1975/76:57 med förslag till åtgärder för försörjningsberedskapen på beklädnadsområdet m. m.

§ 13 Anmälades och bordlades

Civilutskottets betänkande

1975/76:3 om individuell energimätning som förutsättning för bostadslån

§ 14 Anmälan av interpellationer

Anmälades och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

den 28 oktober

1975/76:38 av herr *Strindberg* (m) till herr statsministern om svenska åtgärder med anledning av rättegång i Estland:

F. n. sitter bl. a. fem män fängslade i Estland åtalade för "brott mot staten". De fem fängslade är

ingenjör Artjom Juskevityj

ingenjör Mati Kiirend

lektor Kaljo Mättik

läkare Arvo Varato

ingenjör och översättare Sergei Soldatov

De fem har begått "brottet" att tillsammans skriva till Förenta nationerna och kräva att deras land på nytt skall erkännas som självständig stat. Estland, Lettland och Litauen blev nämligen fria stater genom de separata avtal som år 1920 undertecknades i Tartu, Riga och Moskva och i vilka Ryssland avstod "frivilligt och för eviga tider" från rättig-

Nr 10

Tisdagen den
28 oktober 1975

---

*Anmälan av
interpellationer*

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Anmälan av
interpellationer*

heterna över de baltiska staterna och erkände "utan reservationer oavhängigheten för dessa stater". Dessa fredsfördrag var enligt det ryska verket *Diplomatins historia* "en stor seger för sovjetdiplomatin i kampen för de baltiska staternas neutralisering".

De baltiska staternas frihet blev kort. Den 15–17 juni 1940 genomfördes den ryska ockupationen och i augusti samma år upptogs de i Sovjetunionen. På ett par år förlorade de baltiska folken i deporterade och avrättade mer än 125 000 människor. Dessa lidanden fortsatte när de tyska trupperna sommaren 1941 bröt in i Balticum och där skapade den administrativa enheten Ostland.

Informationen om förhållandena i de f. d. baltiska staterna har alltsedan andra världskriget varit mycket sparsam. Vi vet att en betydande förryskning ägt rum, och vi vet också att balter såväl i Balticum som runt om i världen fortfarande hoppas att en gång få bli fria folk med rätt att själva forma sin framtid.

Vårt land och vårt folk har i olika sammanhang engagerat sig i kampen mot våld och förtryck. Denna kamp bör föras vidare, och den bör riktas mot förtryck var det än råder. De fem, som nu sitter fängslade i Estland, riskerar stränga straff för sitt "brott". Rättegången skall enligt uppgift hållas inför lyckta dörrar, och det finns en uppenbar risk för att den på samma sätt som skett på andra håll i vår omvärld blir summarisk.

Med hänvisning till vad jag ovan anfört hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr statsministern ställa följande fråga:

Överväger regeringen att vidta några åtgärder som kan vara ägnade att leda till att de personer som nu står åtalade i Estland för brott mot staten ges en rättegång som motsvarar berättigade anspråk på objektivitet och rättssäkerhet?

1975/76:39 av fru *Kristensson* (m) till herr justitieministern om åtgärder mot narkotikamissbruket:

Kampen mot den illegala narkotikahandeln ger då och då resultat. Efter det att narkotikapolisen förra året lyckades spränga en liga som marknadsförde tung narkotika – opiater – försvann sådan i stort sett. För kort tid sedan dök den åter upp, och nu fruktar narkotikapolisen för en ny svår våg. Rapporter, särskilt från Sydtyskland, tyder på detta.

I München har sålunda priset på opiater i höst sjunkit från 180 till 80 D-mark för ett gram. Om vi beaktar att priset i Stockholm för samma vara och samma kvantitet är 1 500 kr. kan vi utgå från att hämningslösa individer känner en frestelse att göra stora och snabba pengar i vårt land. Polisen tror sig veta att man nu försöker etablera en marknad här i Sverige just för dessa preparat. Polisens beslag av amfetamin i Sandhamn visar också att den illegala narkotikahandeln på intet sätt är under kontroll.

I det sammanhanget kan det finnas skäl att påpeka hur de personella resurserna inom narkotikapolisen ibland ansträngs till bristningsgränsen. I slutstadiet av spaningarna beträffande Sandhamnsligan noterade polisen under tre veckor en övertid om 90 timmar.

Från olika polisdistrikt i landet vitsordas att resurserna f. n. ej räcker till för att bedriva narkotikaspaning. Man vet att det finns narkotika av olika slag på marknaden men tvingas lägga dessa frågor åt sidan. Det borde vara självklart att narkotikapolisen tilldelas erforderliga resurser. Enbart genom en omfördelning av polisresurserna kan problemet ej lösas. Den nu genomförda arbetstidsförkortningen har medfört att större delen av det tillskott som tillfördes polisen som ett resultat av brottskommissionens förslag har neutraliserats. Läget är därför synnerligen bekymmersamt. Det borde nu gälla att göra en samlad kraftfull satsning från polisens sida för att komma åt den illegala narkotikahandeln, såsom skedde 1969. Erfarenheterna från 1969 talar också för nödvändigheten av en samtidig satsning på vården av narkotikamissbrukare. Annars blir polisens insatser på sikt verkningslösa.

Ett särskilt problem utgör narkotikamissbruket på fängvårdsanstalterna. Genom den ökade öppenheten inom kriminalvården, i och för sig eftersträvansvärd, tycks det nu vara nästan omöjligt att stoppa narkotikatillförseln till många av anstalterna. De omhändertagna är också särskilt predestinerade för missbruk. Många får sin första erfarenhet av narkotika under fängelsevistelsen. Detta är i hög grad otillfredsställande, och jag efterlyser nu liksom tidigare åtgärder för att söka komma till rätta med detta problem – utan att anstalterna åter skall behöva bli slutna.

Åberopande det anförda får jag anhålla om kammarens tillstånd att till herr justitieministern ställa följande frågor:

1. Vilka åtgärder avser statsrådet vidtaga för att möjliggöra en effektiv satsning från polisens sida mot narkotikamissbruket?
2. Avser statsrådet vidtaga några åtgärder för att komma till rätta med narkotikamissbruket på fängvårdsanstalterna?

1975/76:40 av herr *Svanström* (c) till herr arbetsmarknadsministern om breddning av järnvägslinjen Kalmar–Berga:

.. Önskemål om breddning av den smalspåriga järnvägslinjen Kalmar – Berga har under hela efterkrigstiden i olika sammanhang förts fram från invånarna i Kalmar län.

I Länsprogram 1970 för Kalmar län har länsstyrelsen angett Bergabanans breddning som en av de viktigaste regionalpolitiska åtgärderna för näringslivets utveckling. Sedan först ett industrispår anlagts från Mönsterås massafabrik till Stubbemåla, som genom ett stickspår är förbundet med Sandbäckshult, startade år 1972 en breddning av södra delen av Bergabanen från Kalmar till Sandbäckshult med fortsättning till Stubbemåla. Dessa breddningsarbeten håller i dagarna på att avslutas. Härmed har sammanlagt 67 km normalspår byggts. Den återstående delen Sandbäckshult–Berga utgör endast 32 km.

I Länsplanering 1974 har länsstyrelsen med ökad styrka framfört kraven på en breddning av hela Bergabanen. Likaså ingår ett utnyttjande av en breddad Bergabana såsom ett väsentligt led i länsstyrelsens vid årets

Tisdagen den
28 oktober 1975

*Anmälan av
interpellationer*

början till regeringen ingivna förslag till regional trafikplanering för Kalmar län.

Jämsides med de i länsplaneringen och i den regionala trafikplaneringen dokumenterade förslagen rörande en breddad Bergabana har önskemålen härom aktualiserats genom en rad skriftliga framställningar, uppvaktingar och överläggningar på riksplanet, som riktats till regeringen, riksdagsutskott, SJ:s centralförvaltning och AMS. Genom en breddning av bandelen i fråga erhålles ett sammanhängande normalspårigt järnvägsnät i Kalmar län, vilket är av den allra största betydelse med hänsyn till näringslivets transportbehov.

Bergabanan löper genom den del av Kalmar län, som kämpar med utomordentliga svårigheter att bevara sysselsättningsmöjligheterna för befolkningen. Existens- och utvecklingsbetingelserna för företagen i Högsby kommun är starkt beroende av ett utbyggt normalspårnät. Södra Sveriges Skogsägares Förbund har vitsordat betydelsen av att genom en breddad Bergabana få möjligheter att föra virkes- och flistransporterna till Mönsterås anläggningen, varvid bl. a. flistransporterna från Kindasågen till massafabriken i Mönsterås kommer att bli betydande. Rent allmänt är möjligheter till godstransporter per järnväg mellan företagen i kommunerna längs järnvägslinjen från Vimmerby i nordväst genom Hultsfred och Högsby kommuner till hamnarna i Oskarshamn och Kalmar av vital betydelse för utvecklingen av länets näringsliv.

Med anledning av motionerna 307, 500 och 501 till 1974 års riksdag uttalade trafikutskottet att utskottet vid sin prövning funnit vägande skäl tala för ett bifall till motionärernas förslag om breddning av bandelen Sandbäckshult-Berga. Utskottet föreslog därför att Kungl. Maj:t snarast prövade möjligheterna att genom arbetsmarknadsverkets försorg låta utföra arbetena i fråga samt vidtog övriga åtgärder som i anledning härav påkallades. Detta uttalande antogs av riksdagen och kan betraktas såsom en direkt beställning från riksdagens sida. Regeringen har sedan uppdragit åt SJ och AMS att utreda frågan. AMS har därvid med hänsyn till sysselsättningsläget ställt sig positiv till att de fortsatta breddningsarbetena utförs såsom beredskapsarbete. SJ har utan direkt ställningstagande redovisat olika tekniska och ekonomiska alternativ.

I nuvarande sysselsättningsläge måste det vara rationellt att i direkt anslutning till pågående arbete fortsätta med den andra och sista etappen. Eljest måste arbetskraften flyttas till annat beredskapsobjekt – vilket AMS nu lär överväga i brist på besked.

Med åberopande av det anförda och med särskild hänvisning till riksdagens tidigare ställningstagande hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr arbetsmarknadsministern framställa följande fråga:

Är regeringen beredd att omedelbart ge klarsignal för de fortsatta breddningsarbetena på Bergabanan?

1975/76:41 av herr *Hernelius* (m) till fru statsrådet Sigurdsen om skogsindustriprojektet i Demokratiska republiken Vietnam:

I augusti 1974 undertecknades i Hanoi ett avtal mellan Demokratiska republiken Vietnam och Sverige om svenskt bistånd till bl. a. ett skogsindustriprojekt. Bidraget till detta beräknades uppgå till 770 miljoner kr.; projektet skulle genomföras under en femårsperiod och beräknades vara avslutat under budgetåret 1978/79. Avsikten är att bygga upp en industri för framställning av pappersmassa och papper, som vid full utbyggnad får en kapacitet av 55 000 ton papper. Avtalet underställdes aldrig riksdagen, vilket senare föranledde en anmärkningsreservation i konstitutionsutskottet (KU 1975:12).

När planerna på skogsprojektet först redovisades för utrikesutskottet i propositionen 1974:1 hette det att kostnaderna sannolikt kom "att överstiga 500 milj. kr." Utskottet för sin del betecknade (JU 1974:3, s. 15) skogsindustriprojektet som "den största enskilda biståndsinsats som hittills planerats av de svenska myndigheterna. Kalkylerna över investeringskostnaderna är fortfarande osäkra. Vårt land kan, enligt vad utskottet erfarit, komma att bestrida betydligt mer än en halv miljard kronor för denna insats som under en följd av år kommer att ställa stora krav, delvis av principiellt nytt slag, på de i insatserna deltagande svenska parterna." Avtalet i augusti samma år rörde sig alltså om 770 milj. kr., varav 150 miljoner för eventuella prisstegringar.

Under riksdagsdebatterna i samband med utrikesutskottets biståndsutlåtanden vid 1974 och 1975 års riksdagar framhölls att betydande osäkerhet rådde om projektets olika delar. Sålunda nämndes risken för negativa ekologiska, regionalpolitiska och sociala konsekvenser av storsatsningen på ett papperskombinat. Vidare framhölls osäkerheten beträffande hamnanläggningar, transporter, kontakterna mellan nordvietnameser och den svenska arbetskraften, bostäder m. m. Två helt olika planerings- och styrsystem möttes ju i samband med projektet.

Svårigheter av detta och av annat slag är självfallet ofrånkomliga och har till viss del kunnat förutses. De är på sätt och vis normala vid ett projekt av detta slag. I SIDA:s anslagsframställning för 1976/77 framkommer nu att det är tveklaktigt om tidsplanen för maskinernas insättande i driften kan hålla samt att de vietnamesiska bidragen i form av personal och materiel inte motsvarat vad som förutsattes. Förseningar i byggnadsarbetenas genomförande säges vidare ha uppstått.

Men när nu över ett år har förflutit sedan avtalet undertecknades synes tiden vara inne för att riksdagen erhåller en sammanfattande redogörelse för gången av arbetet och för hur genomförandet av projektet bedöms just nu. Detta särskilt som riksdagen tidigare erhållit ytterst knapphändiga uppgifter (anmälan i propositionen 1974 upptog endast 11 rader). Särskild uppmärksamhet bör ägnas nuvarande kostnadskalkyler, eftersom Sverige enligt avtalet synes ha att stå för prisstegringarna även om dessa tillkommit utan svenskt vållande. Över huvud taget har riksdagen all anledning att noga följa denna vår "största enskilda biståndsinsats".

Under återopande av det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till fru statsrådet Sigurdsen framställa följande frågor:

Nr 10

Tisdagen den
28 oktober 1975

---

*Anmälan av
interpellationer*

1. Hur bedömer statsrådet i dag skogsindustriprojektet i DVR? Kan tidplanen hålla?

2. Vilka kostnadskalkyler beräknas i dag för projektet och hur stor del av dessa kostnader faller enligt avtalet från augusti 1974 på Sverige?

§ 15 Kammaren åtskildes kl. 18.30.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert